

II WOJNA ŚWIATOWA

NA POMORZU GDAŃSKIM

W FOTOGRAFIACH I DOKUMENTACH

INSTYTUTU PAMIĘCI NARODOWEJ

Zołnierze niemieccy usuwający polskie godło ze szlabanu na posterunku granicznym w Gdyni-Kolbikach (AIPN)

WYSTAWA PRZYGOTOWANA PRZEZ
ODDZIAŁOWE ARCHIWUM IPN W GDAŃSKU

AUTORZY: ANNA NADARZYŃSKA-PISZCZEWIAT, JUSTYNA PAZDA
RECENZJA: PROF. DR HAB. BOGDAN CHRZANOWSKI,
MAGDALENA ŚLADECKA

PROJEKT GRAFICZNY: ESTILLA
KOREKTA: ANNA ŚWITALSKA-JOPEK

NA WYSTAWIE WYKORZYSTANO FOTOGRAFIE I DOKUMENTY
POCHODZĄCE ZE ZBIORÓW:

- ARCHIWUM INSTYTUTU PAMIĘCI NARODOWEJ
- ODDZIAŁOWEGO ARCHIWUM IPN W GDAŃSKU
- ODDZIAŁOWEJ KOMISJI ŚCIGANIA ZBRODNI PRZECIWKO NARODOWI POLSKIEMU IPN W GDAŃSKU

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ
Oddział w Gdańsku

#Mi14
NIEPODLEGŁA.

WOLNE MIASTO GDAŃSK

WOLNE MIASTO

Uzbrojone formacje niemieckie przed Dworcem Głównym, 1 września 1939 r. (AIPN)

Wolne Miasto Gdańsk, utworzone w 1920 r. na mocy traktatu wersalskiego, pozostawało pod nadzorem Wysokiego Komisarza Ligi Narodów i Polski. Zajmowało obszar 1893 km kw. i miało blisko 359 tys. mieszkańców (w tym ok. 10 proc. Polaków i 2,5 proc. Żydów). Włączenie Gdańska do polskiego obszaru celnego, funkcjonowanie polskiej służby pocztowo-telegraficznej, polskiej składnicy amunicji i magazynu tranzytowego na Westerplatte było zarzewiem wielu konfliktów między III Rzeszą a Polską. Dojście Hitlera do władzy i idee narodowego socjalizmu większość gdańskich Niemców przywitała z radością. Negowano wszelkie związki miasta z Rzeczpospolitą, podkreślając wyłącznie niemiecki charakter miasta. Prześladowania społeczności żydowskiej oraz ekscesy wobec Polaków stały się codziennością.

1 września 1939 r., gdy na Westerplatte padły pierwsze strzały, Niemcy rozpoczęli przejmowanie miasta. Z budynków usuwano polskie emblematy, a flagi ze swastyką wypełniły ulice. Rozwiązano polskie stowarzyszenia, Polacy musieli meldować się każdego dnia na policji, zakazano posiadania odbiorników radiowych. Żydom zablokowano depozyty bankowe. Hitlerowskie bojówki zajęły budynki pozostające pod zarządem polskim, m.in. Komisariat Generalny RP, Dworzec Główny i Dyrekcję PKP.

W ramach „akcji oczyszczającej” („Säuberungsaktion”), której celem było wyeliminowanie ze społeczności polskiej najbardziej wartościowych jej przedstawicieli, aresztowano działaczy Polonii oraz pracowników polskich urzędów i placówek, m.in. celników, kolejarzy, nauczycieli i księży. W dniach od 1 do 3 września internowano ok. 45 tys. osób. Polaków przetrzymywano w Victoriashule przy ul. Kładki, w obozie przejściowym w Nowym Porcie (do marca 1940 r. przeszło przez niego ok. 8–10 tys. więźniów), w obozie w Granicznej Wsi (ok. 300–350 osób) oraz w więzieniu przy Schiesstange (dziś ul. Kurkowa), które w czasie wojny stanowiło więzienie okręgowe dla Gdańska i Prus Zachodnich (przetrzymywano tu ok. 30 tys. osób).

Zatrzymani Polacy, 1 września 1939 r. (AIPN)

Plan Gdańska z naniesionymi polskimi placówkami i instytucjami, 1939 r.
1. Polski Klub Morski, 2. Komisariat Generalny RP, 3. Dyrekcja Kolei Państwowych, 4. Dworzec Kolejowy, 5. Polski Dom Studencki, Klub Sportowy „Gedania”, kościół św. Stanisława, 6. Ekspozytura Polskiego Inspektoratu Cel, 8. Gimnazjum Polackie, 9. Focata Polska (AIPN)

Umocniona zapora graniczna Wolnego Miasta Gdańska, sierpień 1939 r. (AIPN)

Zatrzymani pracownicy Komisariatu Generalnego RP na Nowych Ogrodach, 1 września 1939 r. (AIPN)

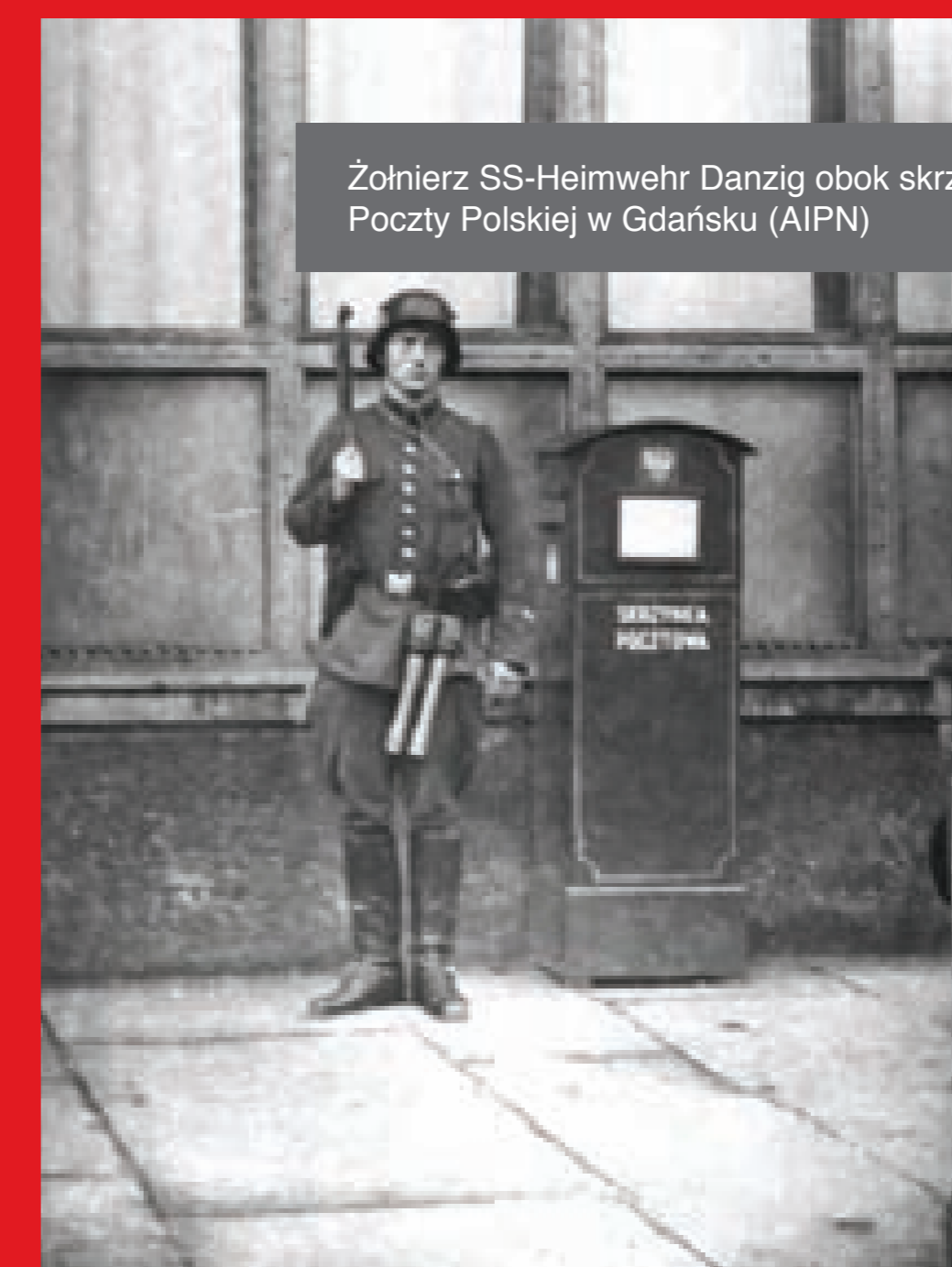
Odezwa Alberta Forstera do niemieckich kolejarzy (AIPN)

Niemiecy kolejarzy!
Nadszedł dzień wolności. Po raz pierwszy po prawie 20 latach na dworcach i lokomotywach gdańskiej kolei powiewają znów flagi Rzeszy Niemieckiej, flagi ze swastyką.
Czas polskich rządów gwałtu dobiegł końca.
Obcy panowie są usunięci. Kolej stała się znowu Waszą koleją.
Wasza przykladna walka, wasza wierność niemieckiej sprawie i Führerowi, znalazły najwyższą nagrodę.
Nadschodzący czas stawia przed Wami wielkie wymagania.
Oczekuj od Was, że Wy jako żołnierze Adolfa Hitlera jak dotąd będziecie wypełniać swoje obowiązki.

Gdańsk, 1 września 1939 r.
Albert Forster, Gauleiter

Polacy zatrzymani na ulicach Nowego Portu, 1 września 1939 r. (AIPN)

Żołnierz SS-Heimwehr Danzig obok skrzynki Poczty Polskiej w Gdańsku (AIPN)

Członkowie niemieckich formacji naklejający proklamację Alberta Forstera o przyłączeniu Wolnego Miasta Gdańska do III Rzeszy, 1 września 1939 r. (AIPN)

Uzbrojony oddział niemiecki wkraczający do Komisariatu Generalnego RP na Nowych Ogrodach, 1 września 1939 r. (AIPN)

Przejazd Adolfa Hitlera ul. Długa, 19 września 1939 r. (AIPN)

Polscy kolejarze zatrzymani na Dworcu Głównym, 1 września 1939 r. (AIPN)

WESTERPLATTE

Wojskowa Składnica Tranzytowa u wejścia do portu gdańskiego była symbolem polskości w Wolnym Mieście Gdańsku. Prawo do utrzymania straży wojskowej na półwyspie przyznała Polsce 7 grudnia 1925 r. Liga Narodów.

W 1939 r. był to dobrze umocniony garnizon. Posiadał armatę 75 mm, cztery ciężkie moździerze, działka przeciwpancerne, ciężkie karabiny maszynowe, około tysiąca granatów i zapasy żywności. Koszary i pięć betonowych wartowni otoczonych ziemnymi umocnieniami, zasiekami oraz zaporami przeciwczołgowymi stworzyły warunki do skutecznej obrony.

1 września o godzinie 4.48 ostrzał składnicy tranzytowej na Westerplatte przez niemiecki pancernik „Schleswig-Holstein” rozpoczął siedmiodniowy heroiczny opór polskich żołnierzy.

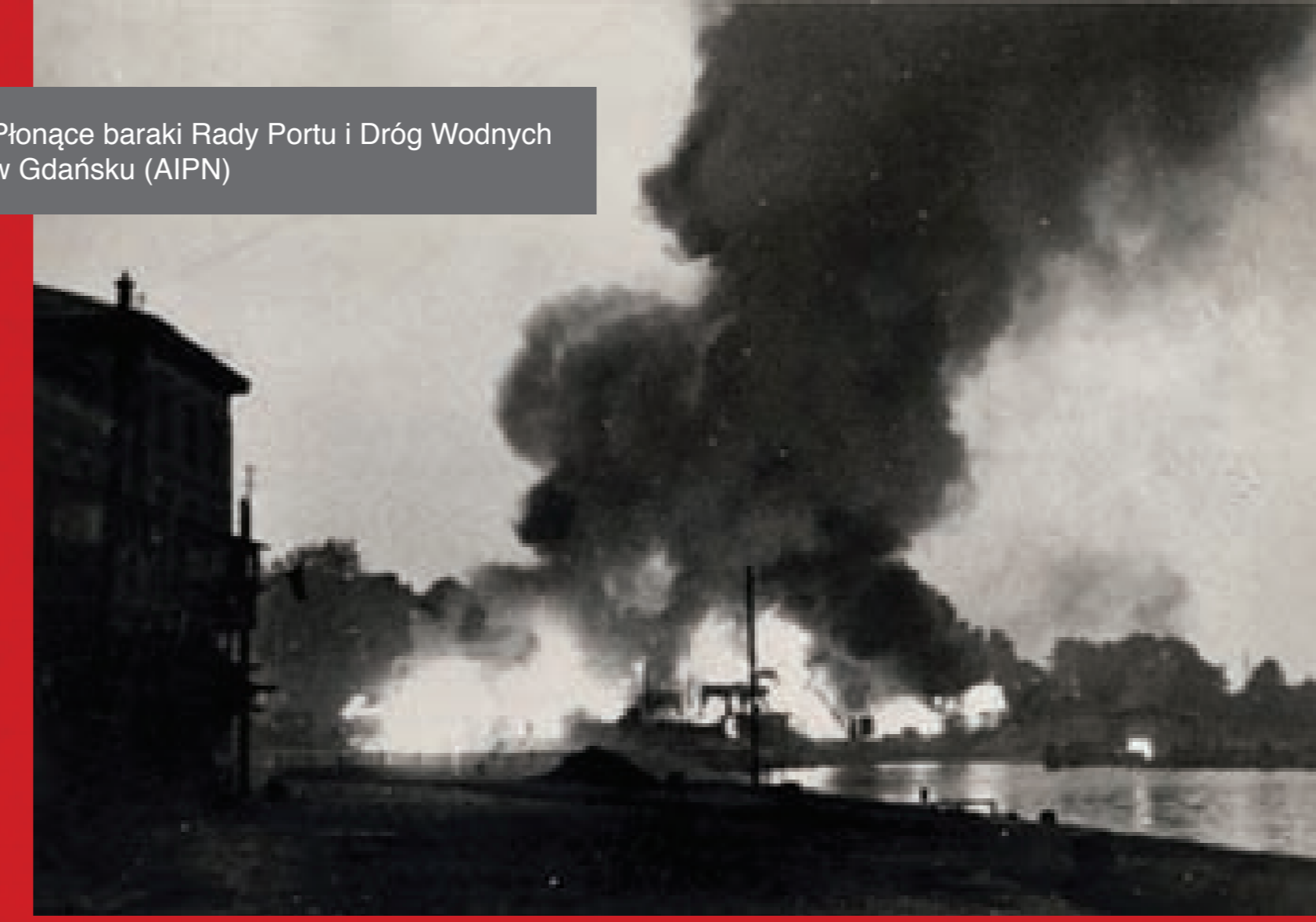
Zgodnie z wcześniejszymi rozkazami załoga Westerplatte (205–210 osób), dowodzona przez mjr. Henryka Sucharskiego, miała odparować atak wroga przez dwanaście godzin. Wobec braku szansy na wsparcie dowódca chciał podjąć decyzję o kapitulacji, spotkało się to jednak ze sprzeciwem kpt. Franciszka Dąbrowskiego.

Przewaga Niemców była ogromna: od strony lądu atak prowadził ponad dwustu żołnierzy 3. Kompanii Szturmowej Kriegsmarine „Stosstrupp”, ok. 1,5 tys. żołnierzy gdańskich oddziałów SS, policji gdańskiej i mniejszych jednostek, przy wsparciu około stu dział, trzystu haubic i samochodów pancernych. Z powietrza składnica została zaatakowana przez około pięćdziesiąt bombowców nurkujących Ju 87 Stuka, a od strony morza przez dwa torpedowce.

Pod wrażeniem determinacji polskich żołnierzy Niemcy nazwali obronę Westerplatte „małym Verdun”. Szacuje się, że po stronie polskiej zginęło co najmniej 15 żołnierzy, a 40 zostało rannych. Straty Niemców ocenia się na około 50 zabitych i 120–150 rannych.

W marcu 1940 r. na terenie Westerplatte utworzono podobóz obozu koncentracyjnego Stutthof.

Płonące baraki Rady Portu i Dróg Wodnych w Gdańsku (AIPN)

Okręt szkolny „Schleswig-Holstein” ostrzeliwujący Westerplatte (AIPN)

Zniszczone dźwigi portowe w Gdańsku-Nowym Porcie (AIPN)

Polscy żołnierze Wojskowej Składnicy Tranzytowej w niewoli. Na pierwszym planie ogniomistrz Leonard Piotrowski (AIPN)

Mjr Henryk Sucharski i gen. Friedrich Eberhardt po kapitulacji 7 września 1939 r. (AIPN)

Zniszczona brama Wojskowej Składnicy Tranzytowej (AIPN)

Obroncy Westerplatte pilnowani przez niemieckich żołnierzy w Mewim Szańcu (AIPN)

Niemiecka flaga nad jednym z fortów (AIPN)

Zniszczone koszary porządkowane przez więźniów obozu w Gdańsku-Nowym Porcie (AIPN)

Zniszczone lasy po walcach na Westerplatte (AIPN)

Obroncy Westerplatte odprowadzani do niewoli (AIPN)

POCZTA POLSKA

POCZTA

Polska służba pocztowo-telegraficzna w Wolnym Mieście Gdańsku, funkcjonująca na mocy traktatu wersalskiego, była przyczyną konfliktów między Polską a władzami gdańskimi, wspieranymi przez stronę niemiecką. Wobec nasilających się prowokacji hitlerowskich od wiosny 1939 r. w Polskim Urzędzie Pocztowo-Telegraficznym nr 1 przy Heveliusplatz działała zakonspirowana polska organizacja wojskowa.

1 września, prawie równocześnie z salwą pancernika „Schleswig-Holstein” oddaną w kierunku Westerplatte, rozpoczęły się walki o Poczta Polską. Chociaż 54 Polaków, uzbrojonych jedynie w karabiny, sztucery, granaty i trzy ręczne karabiny maszynowe, nie miało szans w starciu ze 180 funkcjonariuszami Schutzpolizei, SS-Wachsturmbann „Eimann” i SS-Heimwehr Danzig, wyposażonymi w trzy samochody pancerne, działo kalibru 75 mm i 105 mm haubicę, obrona trwała czternaście godzin.

Pomimo przytłaczającej przewagi nieprzyjaciela polscy pocztowcy odparli trzy ataki. Podczas szturmów zginął dowódca obrony ppor. rez. Konrad Guderski. Jego funkcję przejął Alfons Flisykowski. Gdy o godzinie 15.00 Niemcy zaproponowali kapitulację, obrońcy nie poddali się. Skapitulowali dopiero wieczorem, po uprzednim podpaleniu budynku miotaczami ognia. Dyrektora poczty Jana Michonia i naczelnika Józefa Wąsika, wychodzących z białą flagą, Niemcy zastrzelili.

W czasie walki i w wyniku odniesionych ran zginęło 14 osób. Pozostałych 39 obrońców zostało aresztowanych i bezprawnie skazanych na karę śmierci. Obowiązujący do 31 grudnia 1939 r. kodeks karny WMG nie przewidywał kary głównej. W związku z tym pocztowców postawiono przed sądem wojennym pod zarzutem partyzantki przeciwko wojsku niemieckiemu. Zastosowanie prawa III Rzeszy w stosunku do obywateli innego państwa było pogwałceniem norm prawa międzynarodowego, tj. IV konwencji haskiej, ratyfikowanej przez Rzeszę. Ponadto oskarżonym nie zapewniono prawa do obrony. 5 października 1939 r. potajemnie wykonano wyrok na 38 pocztowcach. Jeden z nich został zamordowany w grudniu 1939 r. w Lasach Piaśnickich.

Członkowie niemieckich formacji usuwający polskie skrzynki pocztowe w Gdańsku (AIPN)

Członkowie niemieckich oddziałów atakujący budynek Poczty Polskiej (AIPN)

Działo niemieckie ostrzeliwujące budynek Poczty Polskiej (AIPN)

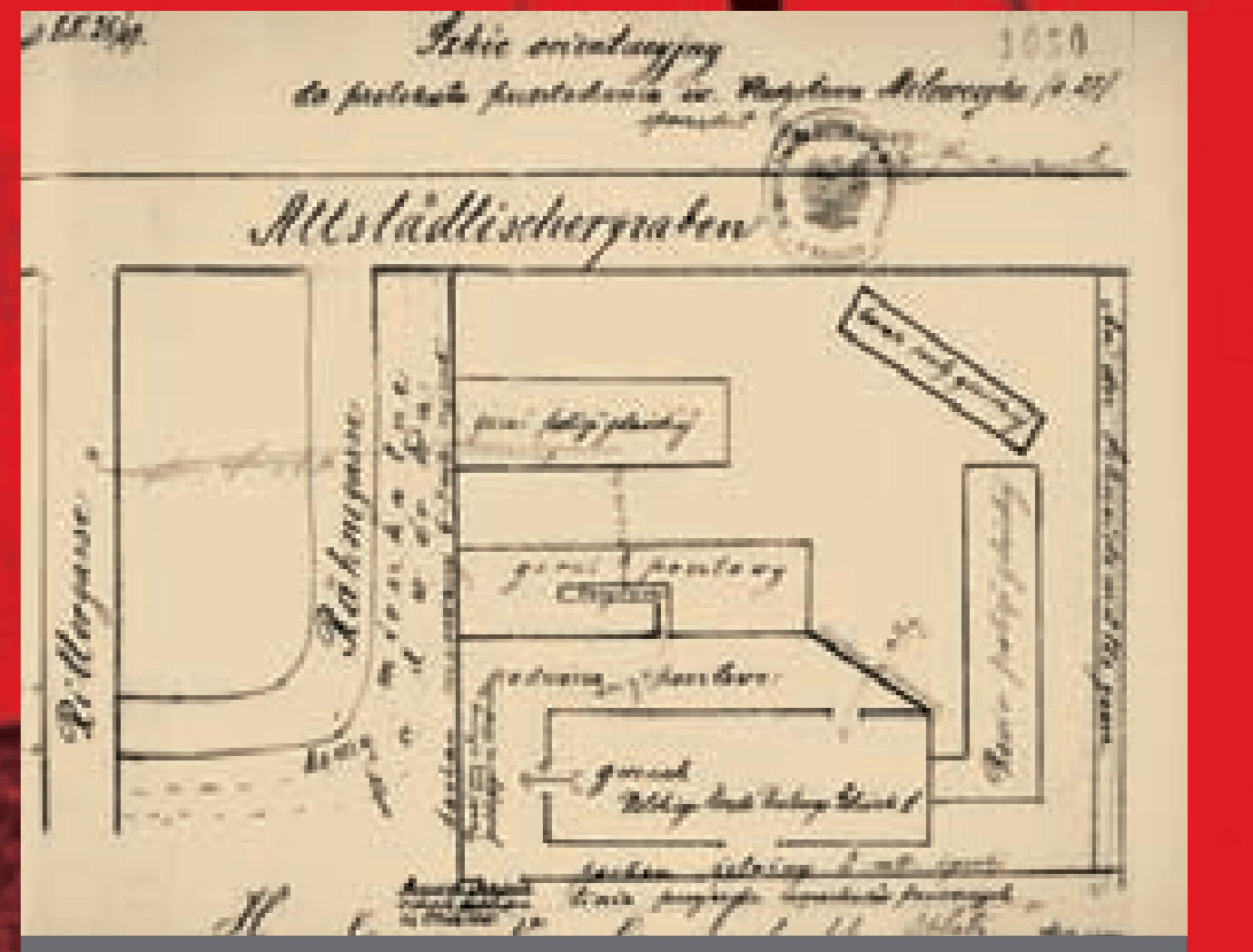
Oddział niemiecki ostrzeliwujący budynek Poczty Polskiej (AIPN)

Obroncy Poczty Polskiej po kapitulacji (AIPN)

Obroncy Poczty Polskiej prowadzeni przez członków oddziałów niemieckich (AIPN)

Skiz do protokołu przesłuchania ocalałego obrońcy Poczty Polskiej Władysława Milewiczki, przedstawiający teren poczty i przebieg walki, sporządzony przez OKBZN w Gdańsku 10 września 1947 r.

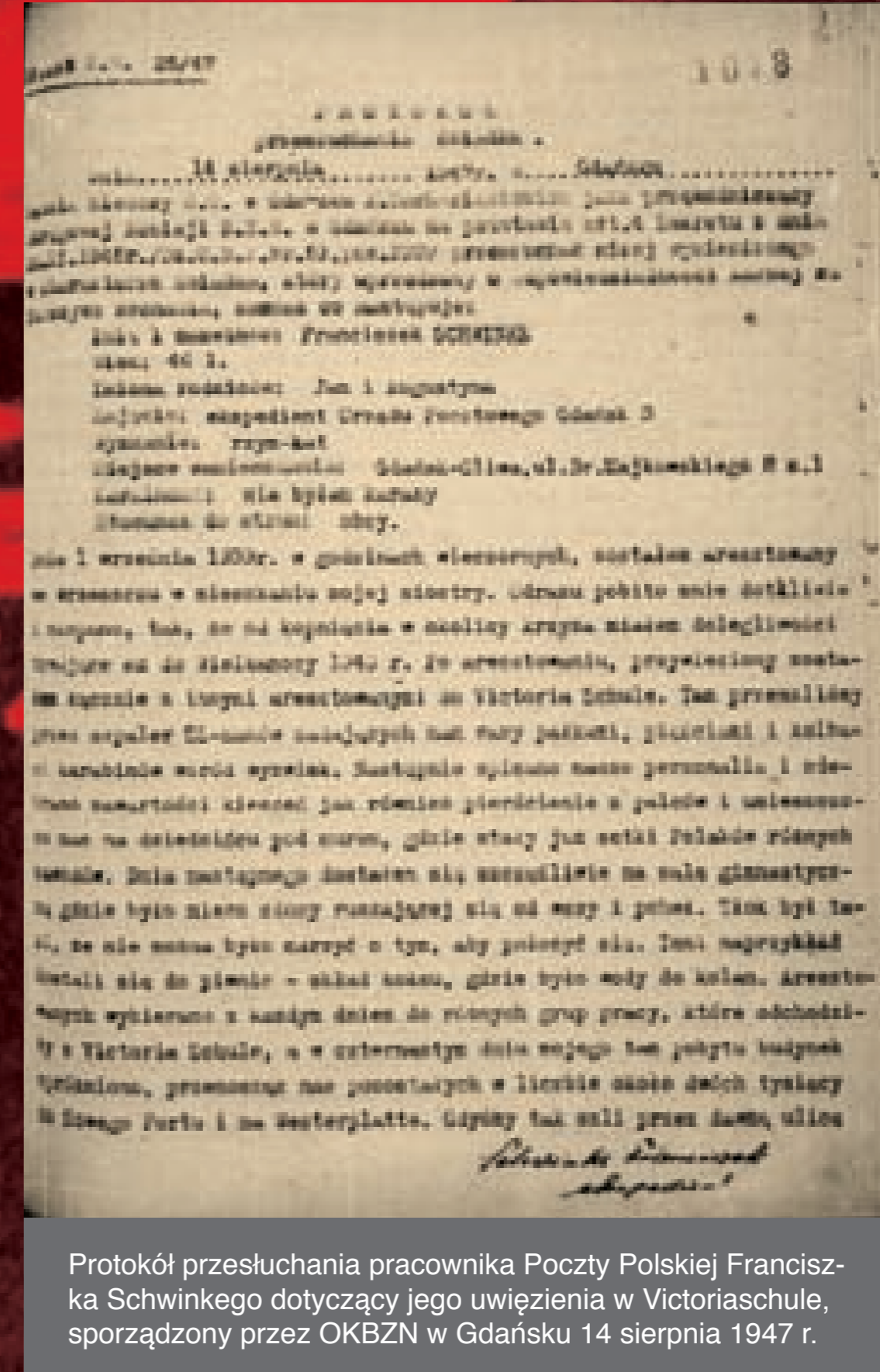
Niemiecki samochód pancerny atakujący budynek Poczty Polskiej (AIPN)

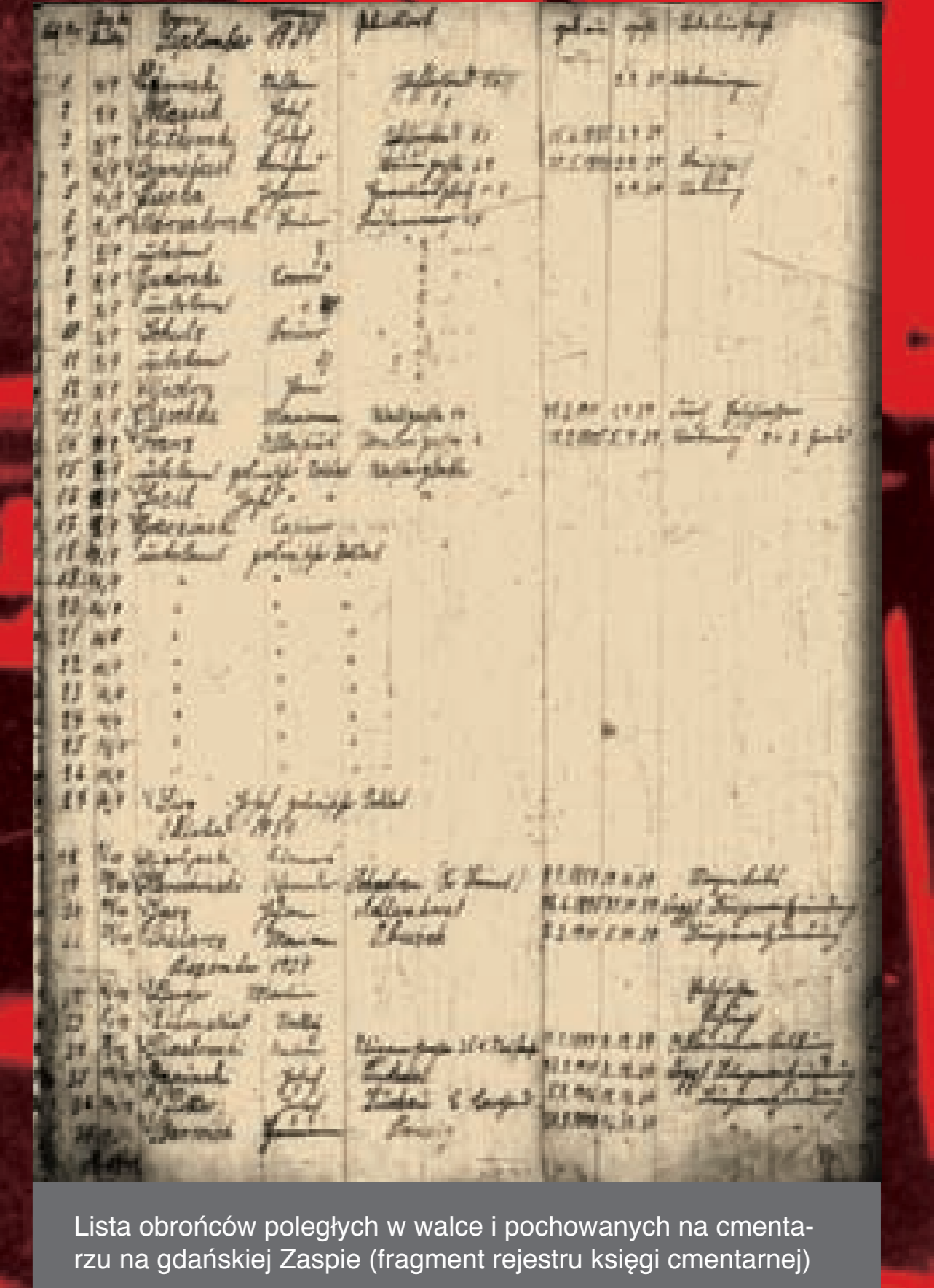
Zniszczenia budynku Poczty Polskiej (AIPN)

Zniszczone wnętrze budynku Poczty Polskiej (AIPN)

Protokół przesłuchania pracownika Poczty Polskiej Franciszka Schwinkiego dotyczący jego uwięzienia w Victoriaschule, sporządzony przez OKBZN w Gdańsku 14 sierpnia 1947 r.

Lista obrońców poległych w walce i pochowanych na cmentarzu na gdańskiej Zaspie (fragment rejestru księgi cmentarnej)

GDYNIA

W pierwszym dniu wojny zostały zaatakowane polskie placówki na granicy Gdyni i Wolnego Miasta Gdańskiego. Gdynia była jedynym oprócz Warszawy i Lwowa miastem, które podjęło otwartą walkę z Niemcami. Lądowa Obrona Wybrzeża pod dowództwem płk. Stanisława Dąbka, usytuowana na przedpolach miasta, do 19 września z determinacją walczyła o Kępę Oksywską. Przy budowie umocnień i fortyfikacji żołnierzy wsparli mieszkańcy. Z 15 tys. żołnierzy i ochotników walczących o Wybrzeże ponad 5 tys. zostało zabitych i rannych.

14 września 1939 r. wraz z wojskami niemieckimi do Gdyni wkroczyli członkowie SS-Wachsturmbann „Eimann”. Władze okupacyjne zażądały wydania stu zakładników, którzy mieli gwarantować spokojny przebieg zajmowania miasta. Byli to pracownicy Komisarjatu Rządu RP w Gdyni, Urzędu Morskiego, funkcjonariusze Policji Państwowej i sędziowie. Szacuje się, że w ciągu dwóch pierwszych dni w kościołach, halach i kinach przetrzymywano 6–7 tys. Polaków. Wielu z nich wywieziono do obozu Stutthof bądź zamordowano w Lasach Piaśnickich. 11 listopada 1939 r. rozstrzelano tam trzystu gdynian.

Do egzekucji dochodziło także w samym mieście: 26 października i 11 listopada 1939 r. na Obłuzie zostało rozstrzelanych pod kościołem dwunastu mężczyzn w wieku 16–20 lat pod zarzutem zamachu na posterunek niemieckiej policji. Na sporządzonej w 2018 r. imiennej liście strat osobowych gdynian widnieje 4507 nazwisk.

Jesienią 1939 r. miały także miejsce masowe wysiedlenia ludności polskiej z Gdyni. Przyjmuje się, że do 1944 r. w mieście liczącym w chwili wybuchu wojny ok. 127 tys. mieszkańców pozostało jedynie 30 tys. Polaków.

Żołnierze Wehrmachtu po zajęciu miasta pod Komisarjatem Rządu RP przy ul. Świętojańskiej, wrzesień 1939 r. (AIPN)

Żołnierze Wehrmachtu po zajęciu miasta na al. Piłsudskiego pod Komisarjatem Rządu RP, wrzesień 1939 r. (AIPN)

Groby polskich żołnierzy na Oksywiu po zakończeniu walk, wrzesień 1939 r. (AIPN)

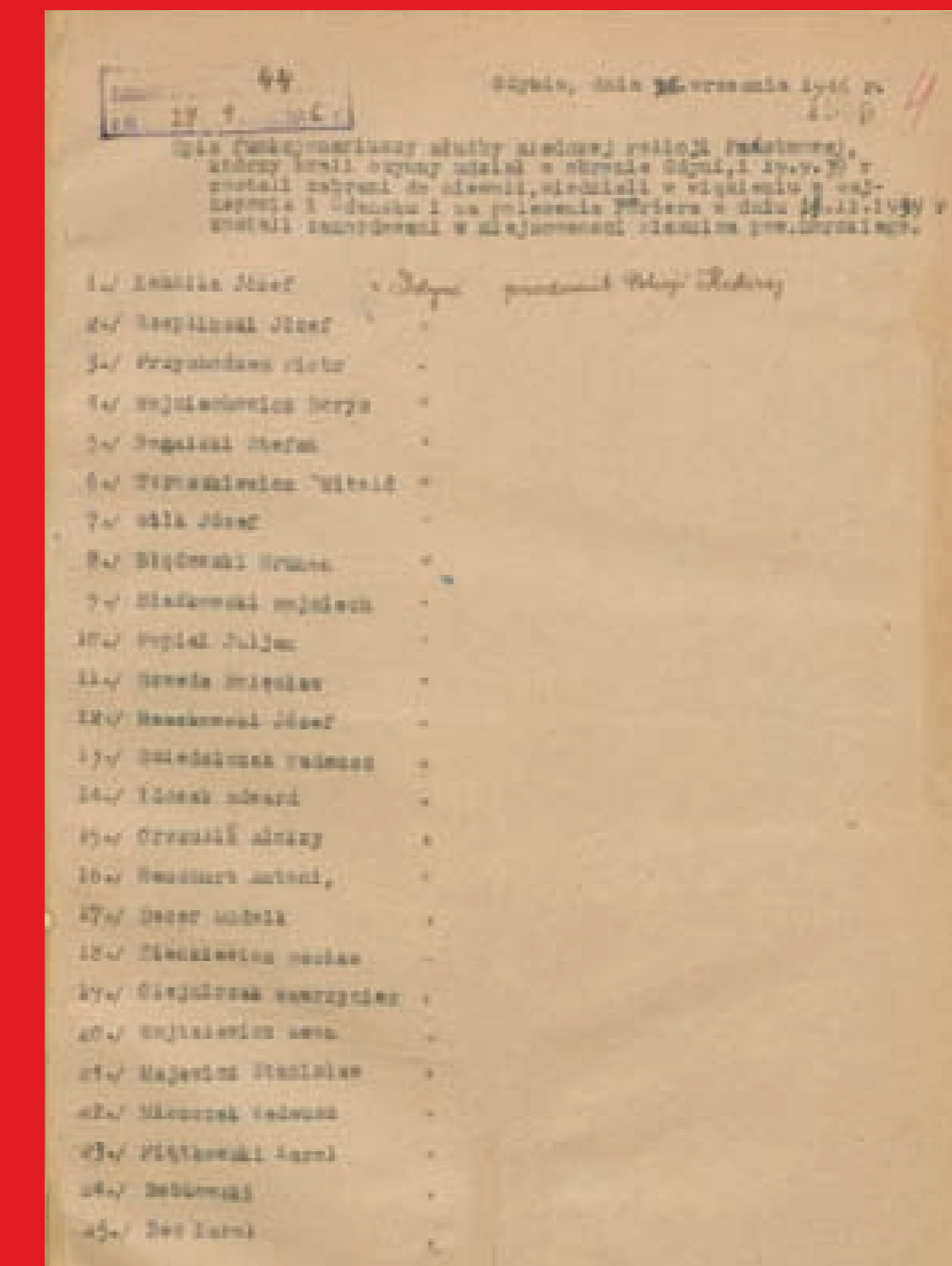
Obroncy Kępy Oksywskiej wzięci do niewoli, wrzesień 1939 r. (AIPN)

Strona tytułowa specjalnej księgi gończej dla Polski (Sonderfahndungsbuch Polen), tzw. listy proskrypcyjnej osób wytypowanych do zatrzymania i aresztowania, grudzień 1939 r.

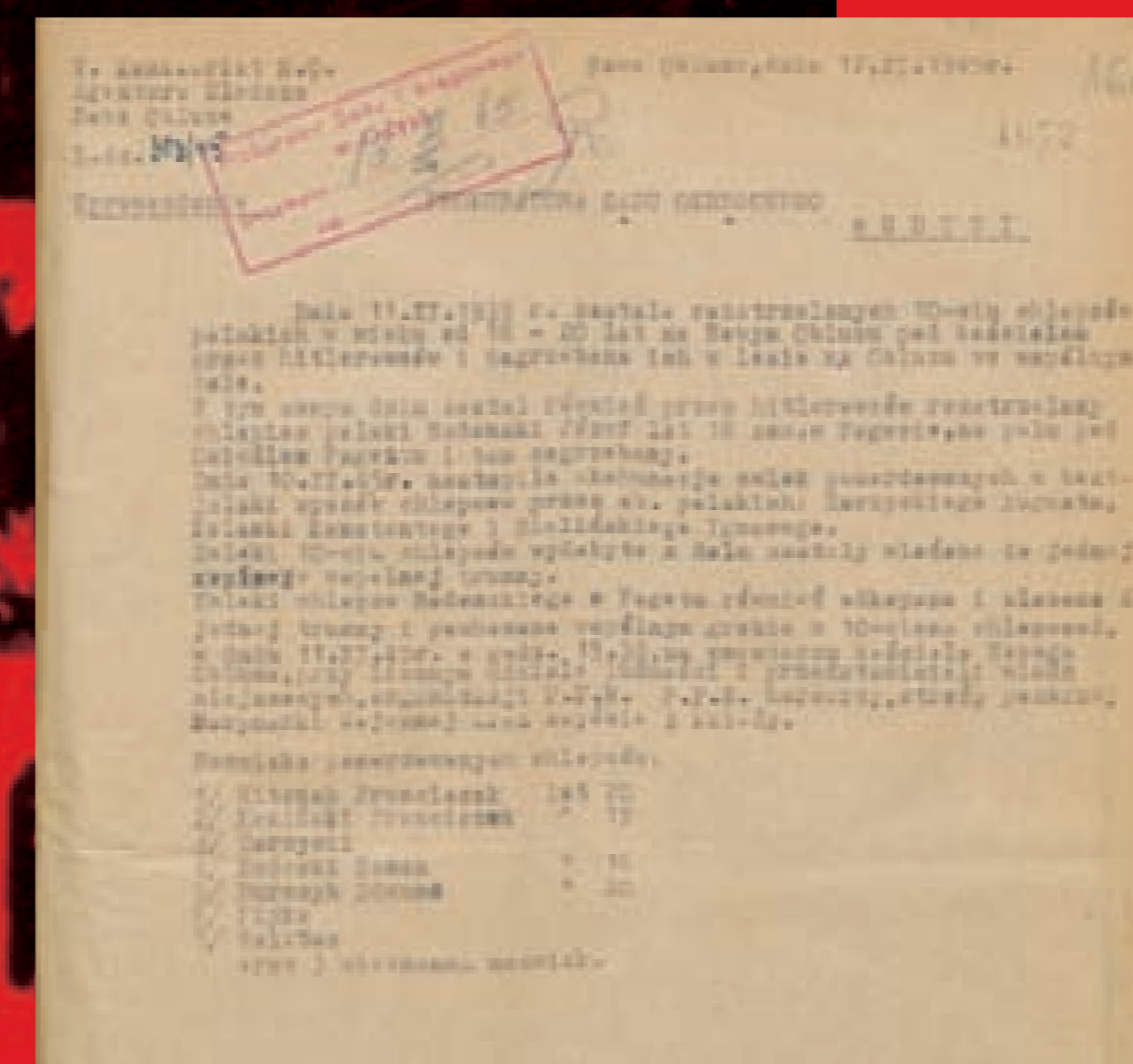
Członkowie polskich służb mundurowych zatrzymani przez Niemców na al. Piłsudskiego po zajęciu Gdyni, wrzesień 1939 r. (AIPN)

Lista funkcjonariuszy Policji Państwowej w Gdyni zamordowanych 11 listopada 1939 r. w Piaśnicy, 1946 r.

Rozmowy polskich władz Gdyni z przedstawicielami wojsk niemieckich o poddaniu miasta, wrzesień 1939 r. (AIPN)

Pismo kierownika Agencji Śledczej Komisarjatu MO w Gdyni-Obłuzie z 12 listopada 1945 r. w sprawie ekshumacji ciała dziesięciu chłopców rozstrzelanych przez Niemców 11 listopada 1939 r.

Mieszkańcy Gdyni internowani przez Niemców na Skwerze Kościuszki, wrzesień 1939 r. (AIPN)

Zdobyte przez Niemców stanowisko polskiej baterii „Canel” na Oksywiu, wrzesień 1939 r. (AIPN)

TCZEW

Jednym z najważniejszych celów strategicznych wojsk niemieckich w pierwszym dniu wojny było opanowanie i niedopuszczenie do zniszczenia przez wojsko polskie mostów kolejowego i drogowego na Wiśle w Tczewie. Były to jedyne w okolicy przeprawy wiodące z III Rzeszy do Prus Wschodnich. Obecność polskich urzędników celnych i kolejowych na stacji w Szymankowie, stanowiącej część kolejowego polsko-niemieckiego węzła granicznego, umożliwiła przekazywanie informacji o ruchach nieprzyjaciela na linii kolejowej między niemieckim Malborkiem a polskim Tczewem. W nocy 1 września 1939 r. funkcjonariusze niemieckiej policji i SA-mani zaatakowali budynki dworcowe i mieszkania Polaków. Na godzinę przed atakiem hitlerowskich Niemiec na Polskę życie straciło trzynastu polskich kolejarzy i dwóch członków ich rodzin oraz pięciu celników.

Zgodnie z planem „Aktion Zug” po wjeździe na stację w Tczewie żołnierze niemieccy ukryci w nadziejącej od strony Malborka cywilnym pociągu towarowym mieli rozbroić polskich żołnierzy oraz zabezpieczyć i rozminować mosty. Plan ten nie powiódł się jednak dzięki polskim kolejarzom, którzy w Szymankowie skierowali pociąg na boczny tor i zaalarmowali dyżurnego ruchu w Tczewie. Pozwoliło to na przeprowadzenie obrony i wysadzenie mostów przez polskich saperów.

Wraz z wkroczeniem 2 września wojsk niemieckich do Tczewa rozpoczęły się aresztowania urzędników, nauczycieli i księży. Obozem dla internowanych stały się były koszary 2. Batalionu Strzelców przy ul. Skarszewskiej, a od końca listopada – gmach szkoły przemysłowo-rzemieślniczej przy ul. Sobieskiego. Przyjmuje się, że przez obóz przeszło ok. 1–1,5 tys. więźniów. Zatrzymanych wywożono do obozu Stutthof, a także do Lasów Szpęgawskich. Na terenie koszar przeprowadzano również masowe egzekucje, w wyniku których zginęło ok. 150 osób (ustalono tożsamość 74 ofiar). 20 października 1939 r. były koszary stały się miejscem kaźni szesnastu księży z Pelplina: kanoników diecezji chełmińskiej, profesorów Wyższego Seminarium Duchownego i Collegium Marianum.

W nocy z 23 na 24 stycznia 1940 r. na terenie Fabryki Wyrobów Metalowych „Arkona” wybuchł pożar uznany przez władze niemieckie za akt sabotażu. Aresztowano trzynastu Polaków, których gestapo w odwecie rozstrzelało na tzw. świńskim rynku.

W okresie okupacji w ramach akcji germanizacyjnej okupanci wysiedlili do Generalnego Gubernatorstwa lub wywieźli na roboty przymusowe do III Rzeszy ok. 4 tys. mieszkańców Tczewa. Na ich miejsce sprowadzono Niemców ze Związku Radzieckiego, Wołnyia, Besarabii i krajów bałtyckich.

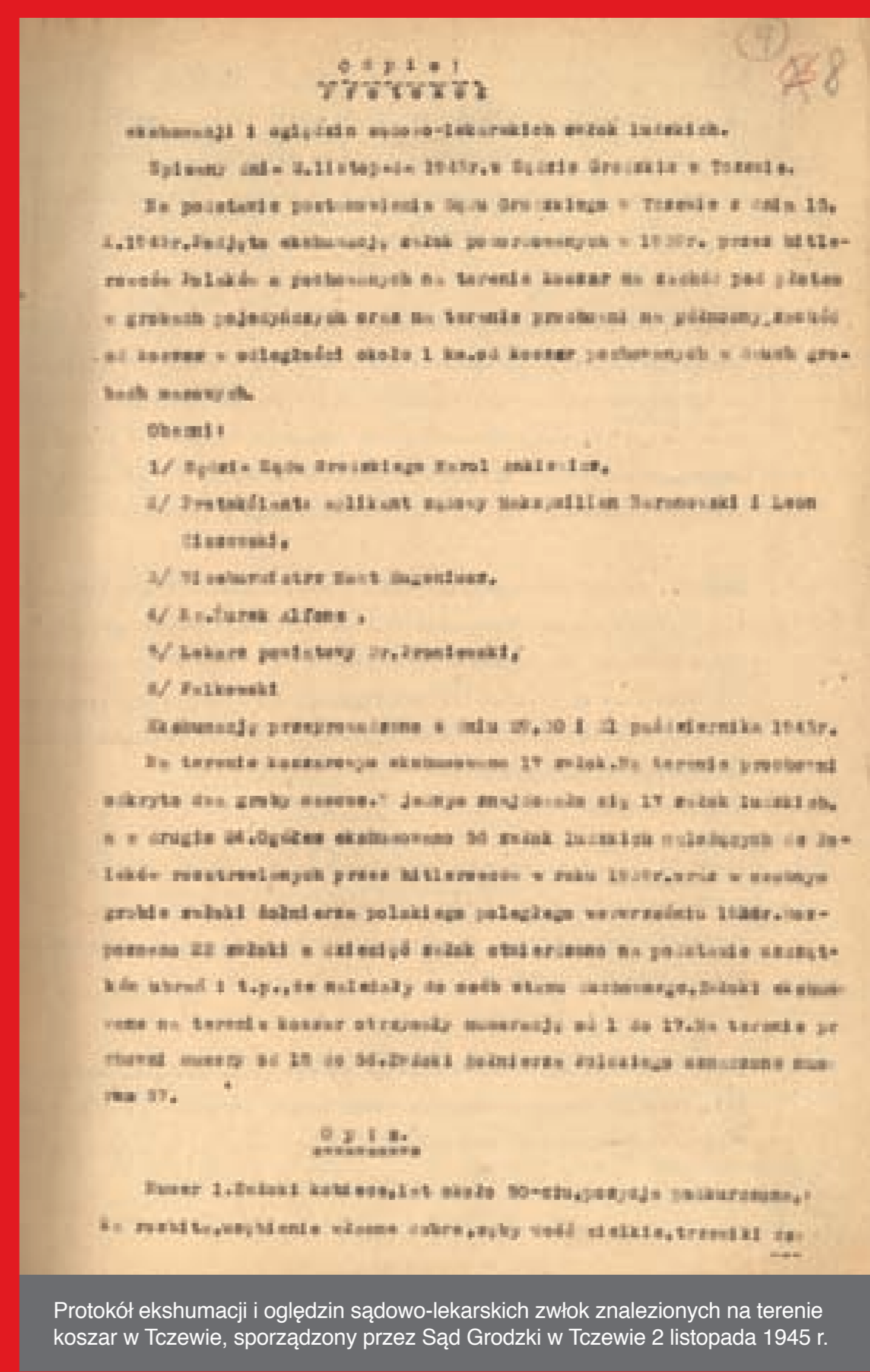
Wysadzane przez por. Norberta Juchtmanna mosty w Tczewie (AIPN)

Kondukt pogrzebowy szczątków ofiar znalezionych na terenie koszar, 1945 r. (AIPN)

Ekshumacja, listopad 1945 r. (AIPN)

Protokół ekshumacji i oględzin sądowo-lekarskich zwłok znalezionych na terenie koszar w Tczewie, sporządzony przez Sąd Grodzki w Tczewie 2 listopada 1945 r.

Opis zbrodni w Szymankowie z wykazem ofiar i sprawców, sporządzony przez OKBZH w Gdańsku

Obwieszczenie kreisleitera tczewskiego Reinholda Isendicka z 24 stycznia 1940 r. o rozstrzelaniu grupy Polaków za sabotaż

OBÓZ STUTTHOF

Budynek komendatury obozu Stutthof, 1941 r. (AIPN)

W miejscowości Stutthof na Mierzei Wiślanej powstał obóz przejściowy, w którym w ramach operacji „Tannenberg” i „Intelligenzaktion” internowano Polaków i Żydów z Wolnego Miasta Gdańska i Pomorza Gdańskiego. Już 2 września 1939 r. trafiło do niego pierwszych 150 osób. W późniejszym okresie do obozu przybywały transporty więźniów z pozostałych regionów Polski, okupowanych krajów europejskich oraz innych obozów koncentracyjnych.

Początkowo był to obóz dla jeńców cywilnych. W październiku 1941 r. przekształcono go w obóz pracy wychowawczej, a 7 stycznia 1942 r. uzyskał status obozu koncentracyjnego. Na terenie obozu, zajmującego powierzchnię 120 ha, znajdowały się: drewniane baraki, komendantura, warsztaty produkcyjne, krematorium, a także szpital i apteka.

W obozie prowadzono systemową eksterminację więźniów. Oprócz masowych egzekucji, z których najbardziej znane jest stracenie w dniu 22 marca 1940 r. 67 wybitnych przedstawicieli Polonii gdańskiej, dopuszczano się bestialskich zabójstw, wykorzystując do tego celu m.in. sfory psów. Dokonywano też eutanazji więźniów, wstrzykując im w serce benzynę. Przeprowadzano również zbrodnicze eksperymenty medyczne. Od połowy 1942 r. do uśmiercania więźniów zaczęto wykorzystywać komorę gazową.

W ciągu prawie sześciu lat istnienia obozu przetrzymywano w nim ok. 110 tys. więźniów z 28 krajów, w tym ok. 30 tys. Polaków. Liczbę ofiar śmiertelnych szacuje się na 63–65 tys. (w tym 28 tys. osób narodowości żydowskiej). Około 23 tys. zmarłych więźniów to ofiary ewakuacji KL Stutthof w 1945 r.

Operacja „Tannenberg” i „Intelligenzaktion” – akcje likwidacji Polaków mogących zagrazać interesom Rzeszy niemieckiej, obejmujące przywódców społeczno-politycznych, duchowieństwo, nauczycieli, członków Polskiego Związku Zachodniego oraz Ligi Morskiej i Kolonialnej, a także przedstawicieli polskich stronnictw i partii politycznych krzewiących polskość na terenie ziem polskich włączonych do III Rzeszy.

Więźniowie przy wydawaniu posiłku, wrzesień 1939 r. (AIPN)

Więźniowie podczas posiłku, wrzesień 1939 r. (AIPN)

Piecze krematoryjne, październik 1945 r. (AIPN)

Stutthof, am 28. Sept. 1944

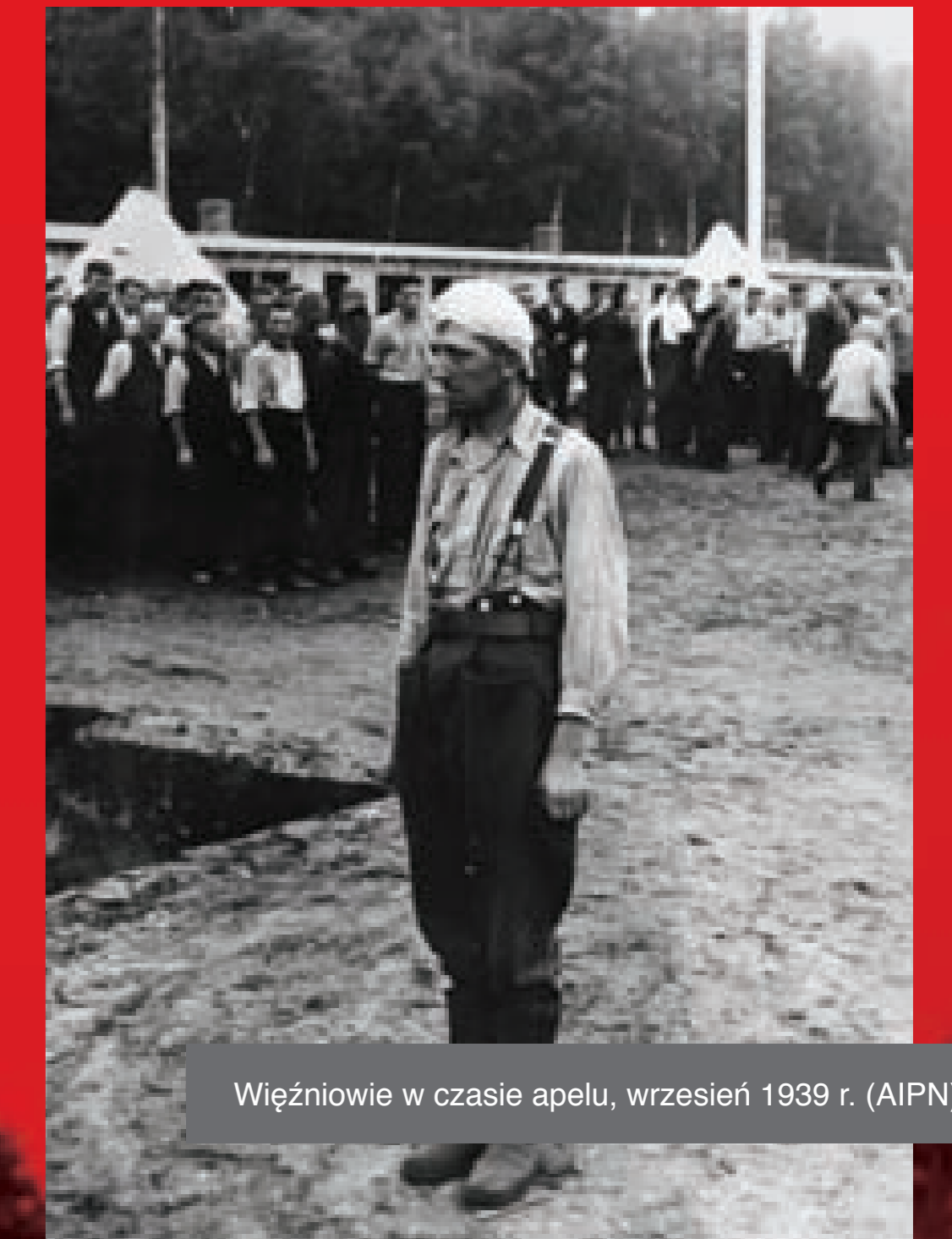
der am 28.9.44 nach Verlagerungsverlager in Ostlager Überführten
Russen und Juden.

Nr.	Nachname	Vorname	geb./Jahr	geb./Ort	geb./Land	geb./Rel.	geb./Beruf
1.	Altenkott	Lieber	1871	Stettin	Polen	ev.	Tram.
2.	Altenkott	Yusuf	1872	Stettin	Polen	ev.	Tram.
3.	Altenkott	Walter	1873	Stettin	Polen	ev.	Tram.
4.	Altenkott	Viktor	1874	Stettin	Polen	ev.	Tram.
5.	Altenkott	Walter	1875	Stettin	Polen	ev.	Tram.
6.	Altenkott	Walter	1876	Stettin	Polen	ev.	Tram.
7.	Altenkott	Walter	1877	Stettin	Polen	ev.	Tram.
8.	Altenkott	Walter	1878	Stettin	Polen	ev.	Tram.
9.	Altenkott	Walter	1879	Stettin	Polen	ev.	Tram.
10.	Altenkott	Walter	1880	Stettin	Polen	ev.	Tram.
11.	Altenkott	Walter	1881	Stettin	Polen	ev.	Tram.
12.	Altenkott	Walter	1882	Stettin	Polen	ev.	Tram.
13.	Altenkott	Walter	1883	Stettin	Polen	ev.	Tram.
14.	Altenkott	Walter	1884	Stettin	Polen	ev.	Tram.
15.	Altenkott	Walter	1885	Stettin	Polen	ev.	Tram.
16.	Altenkott	Walter	1886	Stettin	Polen	ev.	Tram.
17.	Altenkott	Walter	1887	Stettin	Polen	ev.	Tram.
18.	Altenkott	Walter	1888	Stettin	Polen	ev.	Tram.
19.	Altenkott	Walter	1889	Stettin	Polen	ev.	Tram.
20.	Altenkott	Walter	1890	Stettin	Polen	ev.	Tram.
21.	Altenkott	Walter	1891	Stettin	Polen	ev.	Tram.
22.	Altenkott	Walter	1892	Stettin	Polen	ev.	Tram.
23.	Altenkott	Walter	1893	Stettin	Polen	ev.	Tram.
24.	Altenkott	Walter	1894	Stettin	Polen	ev.	Tram.
25.	Altenkott	Walter	1895	Stettin	Polen	ev.	Tram.
26.	Altenkott	Walter	1896	Stettin	Polen	ev.	Tram.
27.	Altenkott	Walter	1897	Stettin	Polen	ev.	Tram.
28.	Altenkott	Walter	1898	Stettin	Polen	ev.	Tram.
29.	Altenkott	Walter	1899	Stettin	Polen	ev.	Tram.
30.	Altenkott	Walter	1900	Stettin	Polen	ev.	Tram.
31.	Altenkott	Walter	1901	Stettin	Polen	ev.	Tram.
32.	Altenkott	Walter	1902	Stettin	Polen	ev.	Tram.
33.	Altenkott	Walter	1903	Stettin	Polen	ev.	Tram.
34.	Altenkott	Walter	1904	Stettin	Polen	ev.	Tram.
35.	Altenkott	Walter	1905	Stettin	Polen	ev.	Tram.
36.	Altenkott	Walter	1906	Stettin	Polen	ev.	Tram.
37.	Altenkott	Walter	1907	Stettin	Polen	ev.	Tram.
38.	Altenkott	Walter	1908	Stettin	Polen	ev.	Tram.
39.	Altenkott	Walter	1909	Stettin	Polen	ev.	Tram.
40.	Altenkott	Walter	1910	Stettin	Polen	ev.	Tram.
41.	Altenkott	Walter	1911	Stettin	Polen	ev.	Tram.
42.	Altenkott	Walter	1912	Stettin	Polen	ev.	Tram.
43.	Altenkott	Walter	1913	Stettin	Polen	ev.	Tram.
44.	Altenkott	Walter	1914	Stettin	Polen	ev.	Tram.
45.	Altenkott	Walter	1915	Stettin	Polen	ev.	Tram.
46.	Altenkott	Walter	1916	Stettin	Polen	ev.	Tram.
47.	Altenkott	Walter	1917	Stettin	Polen	ev.	Tram.
48.	Altenkott	Walter	1918	Stettin	Polen	ev.	Tram.
49.	Altenkott	Walter	1919	Stettin	Polen	ev.	Tram.
50.	Altenkott	Walter	1920	Stettin	Polen	ev.	Tram.
51.	Altenkott	Walter	1921	Stettin	Polen	ev.	Tram.
52.	Altenkott	Walter	1922	Stettin	Polen	ev.	Tram.
53.	Altenkott	Walter	1923	Stettin	Polen	ev.	Tram.
54.	Altenkott	Walter	1924	Stettin	Polen	ev.	Tram.
55.	Altenkott	Walter	1925	Stettin	Polen	ev.	Tram.
56.	Altenkott	Walter	1926	Stettin	Polen	ev.	Tram.
57.	Altenkott	Walter	1927	Stettin	Polen	ev.	Tram.
58.	Altenkott	Walter	1928	Stettin	Polen	ev.	Tram.
59.	Altenkott	Walter	1929	Stettin	Polen	ev.	Tram.
60.	Altenkott	Walter	1930	Stettin	Polen	ev.	Tram.

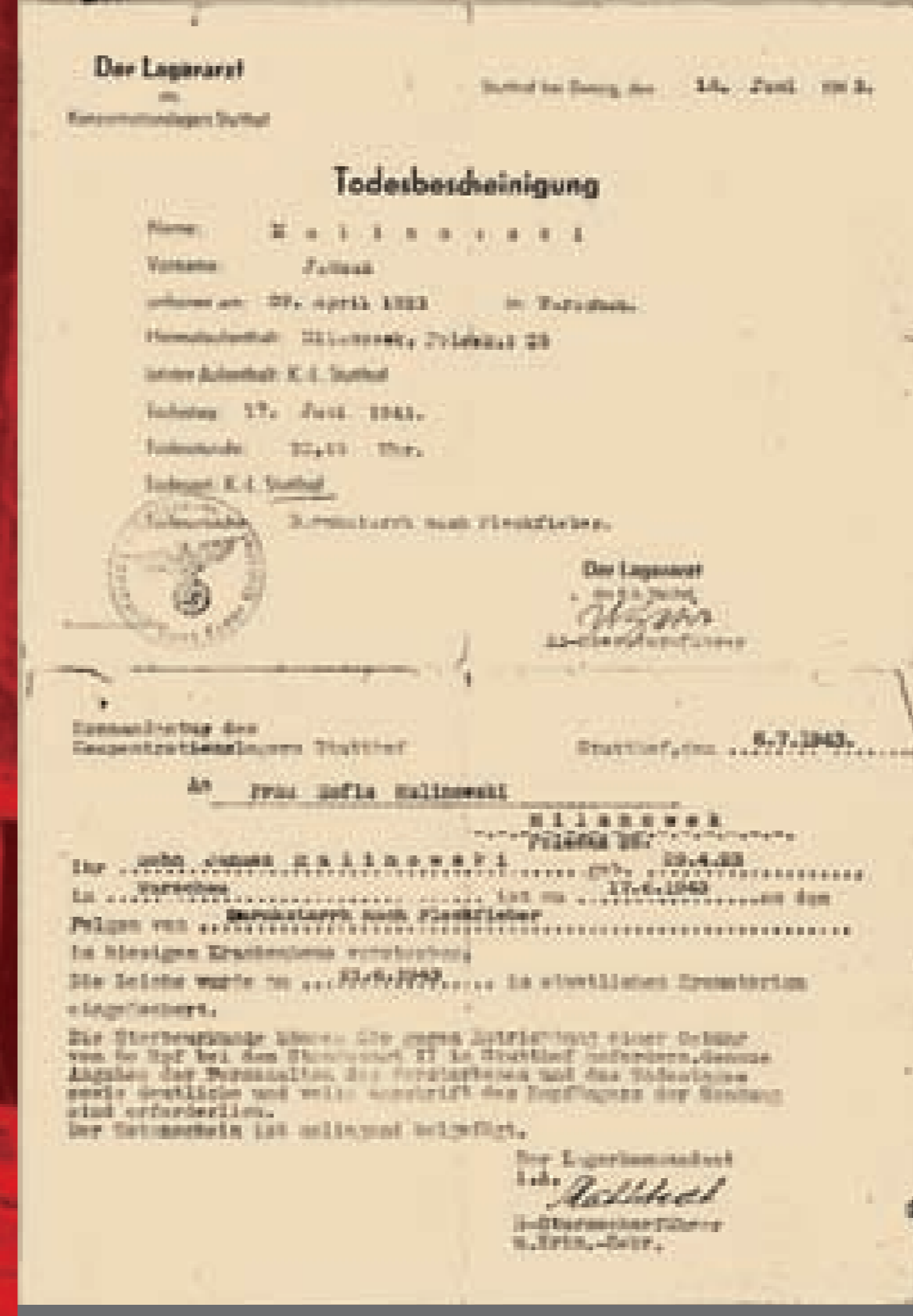
Der Kommandant
wie gefälligst

Der Leiter d. v. Abteilung II

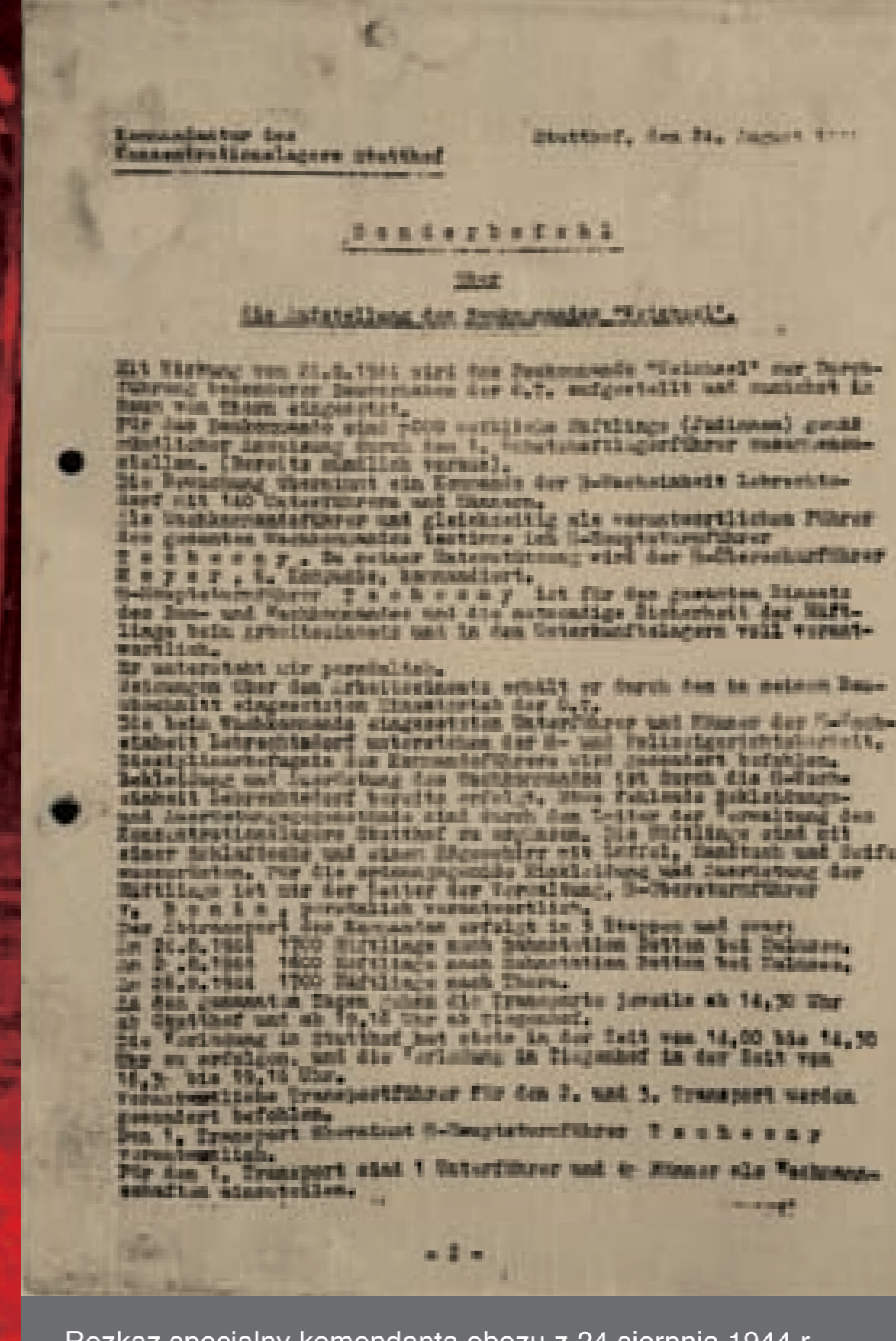
Lista małych więźniów rosyjskich przewiezionych 28 marca 1944 r. do obozu przesiedlenczego w Konstancynie Łódzkiej

Więźniowie w czasie apelu, wrzesień 1939 r. (AIPN)

Świadczenie zgonu więźnia Janusza Malinowskiego z 17 czerwca 1943 r.

Rozkaz specjalny komendanta obozu z 24 sierpnia 1944 r. o powołaniu komanda budowlanego „Wisła” złożonego z 5 tys. Żydów

Obóz Stutthof, 1941 r. (AIPN)

Napisy wykonane przez więźniów na ścianach baraków, październik 1945 r. (AIPN)

Budowa pierwszych baraków, wrzesień 1939 r. (AIPN)

LASY PIAŚNICKIE

Miejscem eksterminacji największej liczby ludności na Pomorzu stały się lasy położone 10 km od Wejherowa.

W ramach operacji „Tannenberg” i „Intelligenzaktion” do obozów przejściowych, aresztów i więzień Gdańska, Gdyni, Sopotu, Pucka i Kartuz trafili księża, zakonnicy, naukowcy, urzędnicy, nauczyciele oraz żołnierze, których następnie wywożono na miejsce egzekucji w lasach Piaśnicy. Egzekucje trwały od października 1939 r. do kwietnia 1940 r. Większość ofiar została rozstrzelana, ale część zginęła od uderzeń kolbami karabinów lub łopatami. Najmniejsze dzieci były roztrzaskiwane o pnie drzew. W sumie zostało zabitych ok. 2 tys. mieszkańców Pomorza Gdańskiego.

Największą część zamordowanych (ponad 10 tys. osób) stanowili obywatele III Rzeszy: rodziny polskie, czeskie i niemieckie uznane za przeciwników Hitlera. Co najmniej 2 tys. rozstrzelanych w ramach planu eutanazji chorych psychicznie to pacjenci zakładów psychiatrycznych w Lęborku, Stralsundzie, Treptow i Ueckermünde. Egzekucji dokonywali członkowie Wachsturmbann „Eimann”, Einsatzkommando 16 i Selbstschutzu, funkcjonariusze żandarmerii oraz wejherowscy i puccy Niemcy.

W 1944 r. w ramach „akcji 1005” do lasu sprowadzono więźniów KL Stutthof, którzy pod nadzorem członków SS wydobywali zwłoki z grobów, a następnie palili je na przygotowanych stosach. Akcja trwała około siedmiu tygodni. Po jej zakończeniu więźniów zamordowano, a ich ciała spalono.

Po wojnie odkryto miejsca po 30 masowych grobach. Zaledwie dwa zawierały niespalone zwłoki, z których ekshumowano 305 ciał. Liczba zamordowanych nie jest ostatecznie ustalona. Historycy szacują ją na 12–14 tys.

Akcja „T-4” – plan fizycznej eliminacji ludzi z zaburzeniami psychicznymi i niektórymi wrodzonymi wadami rozwojowymi oraz przewlekle chorych psychicznie i neurologicznie.

„Akcja 1005” – operacja przeprowadzona przez Niemców na Pomorzu w drugiej połowie 1944 r. w celu zatarcia popełnionych przez nich zbrodni, polegająca na rozkopywaniu masowych grobów i paleniu wydobytych zwłok z wykorzystaniem pracy więźniów.

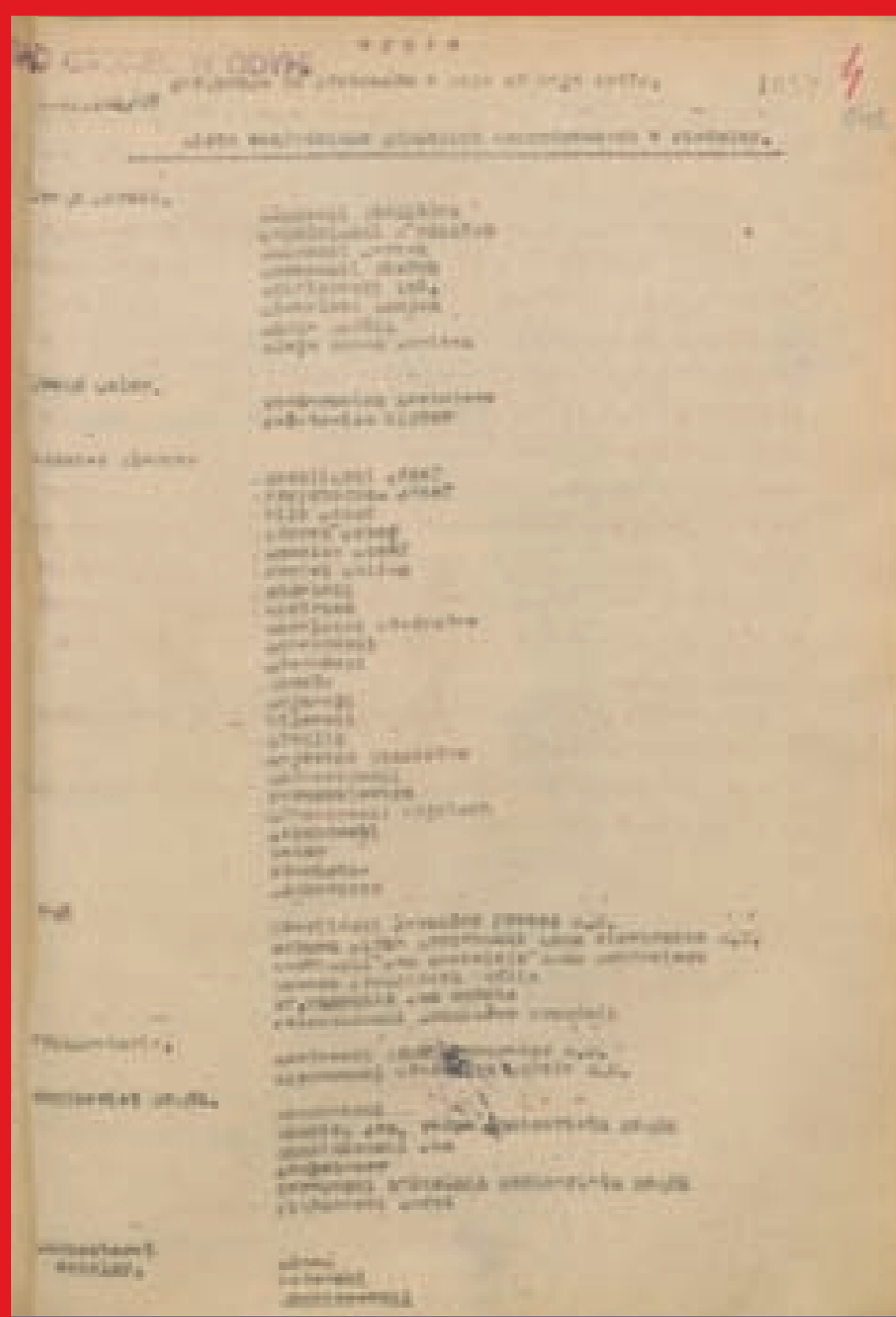
Członkowie komisji badającej miejsce zbrodni, 1946 r. (AIPN)

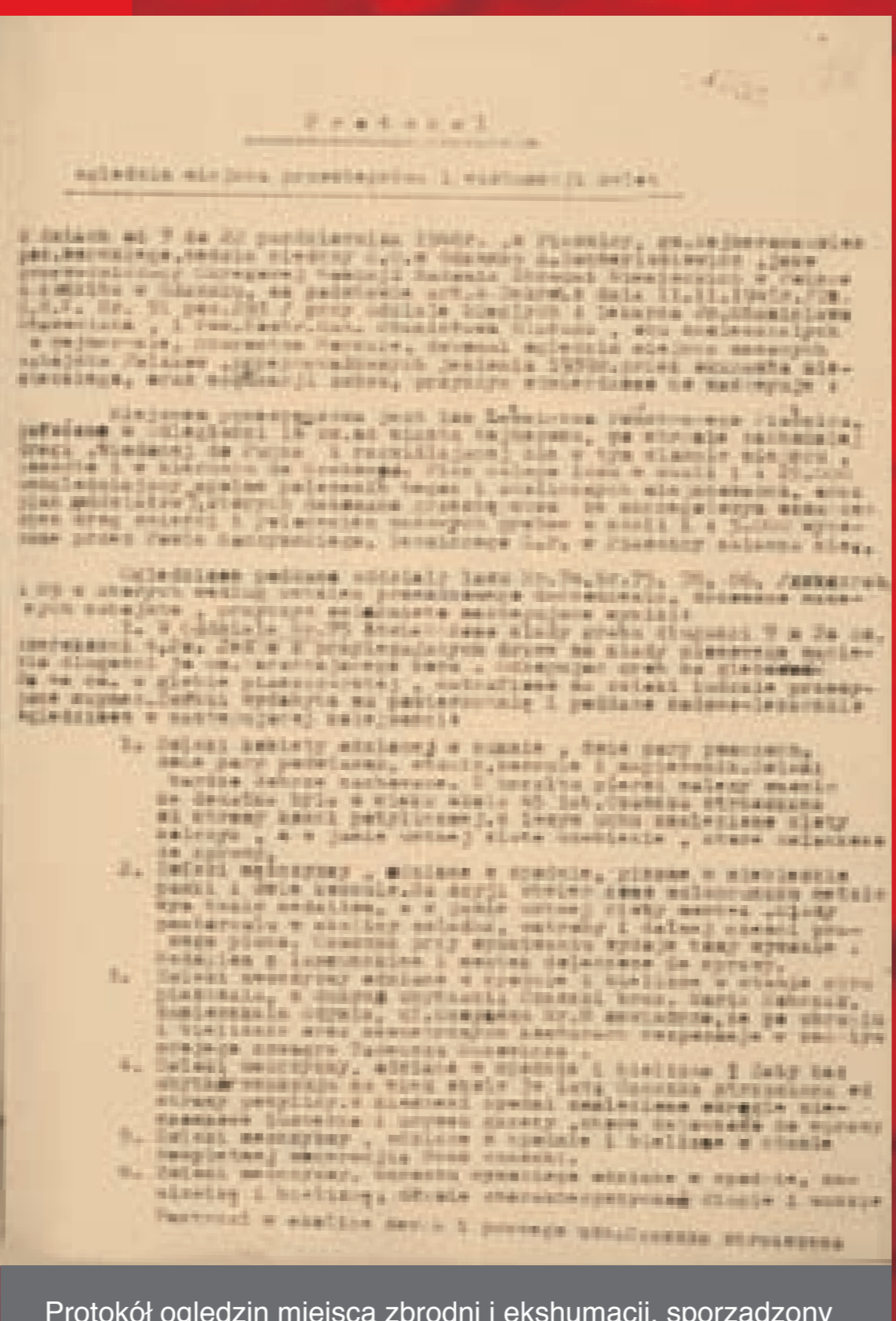
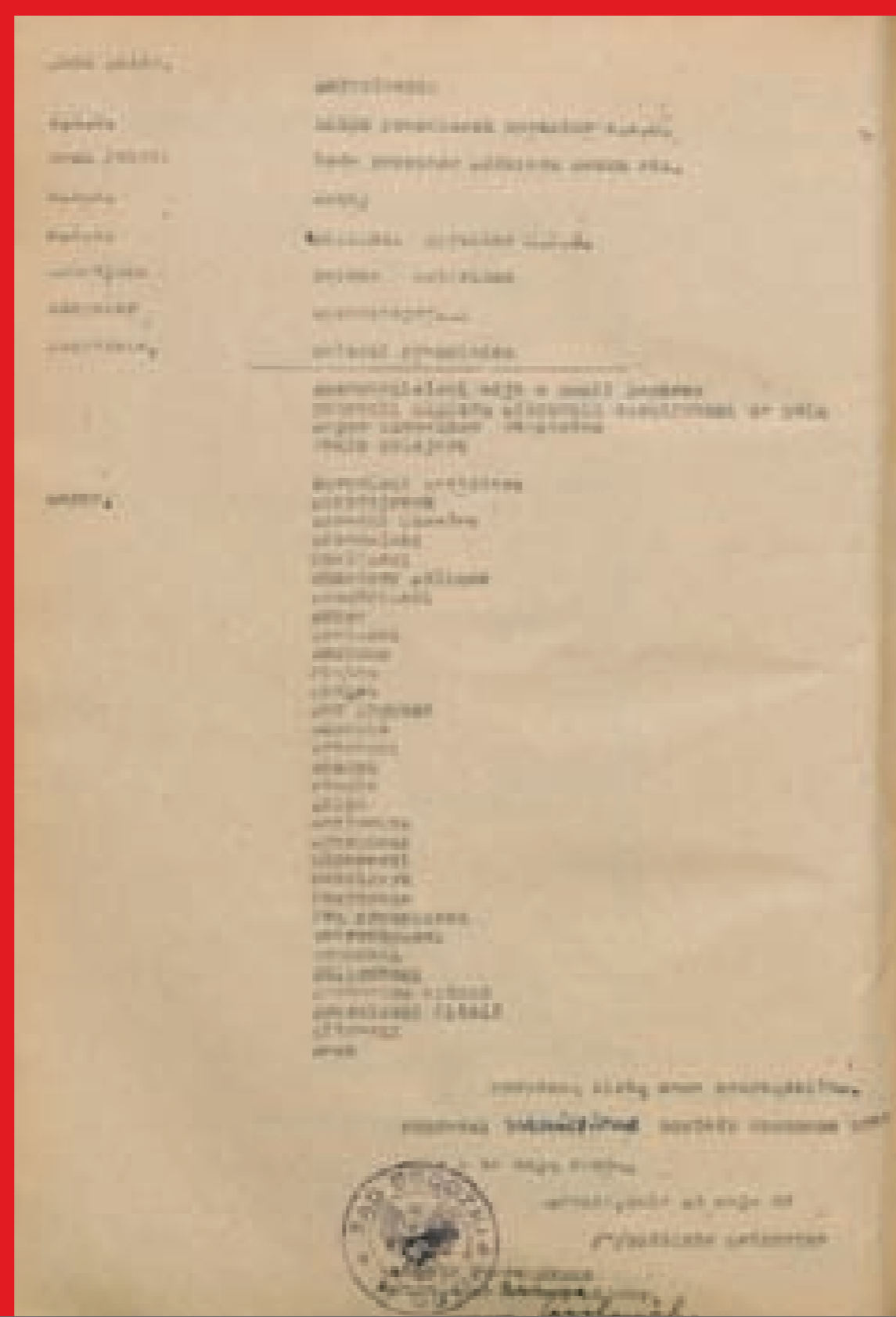
Składanie do trumien ekshumowanych zwłok, 1946 r. (AIPN)

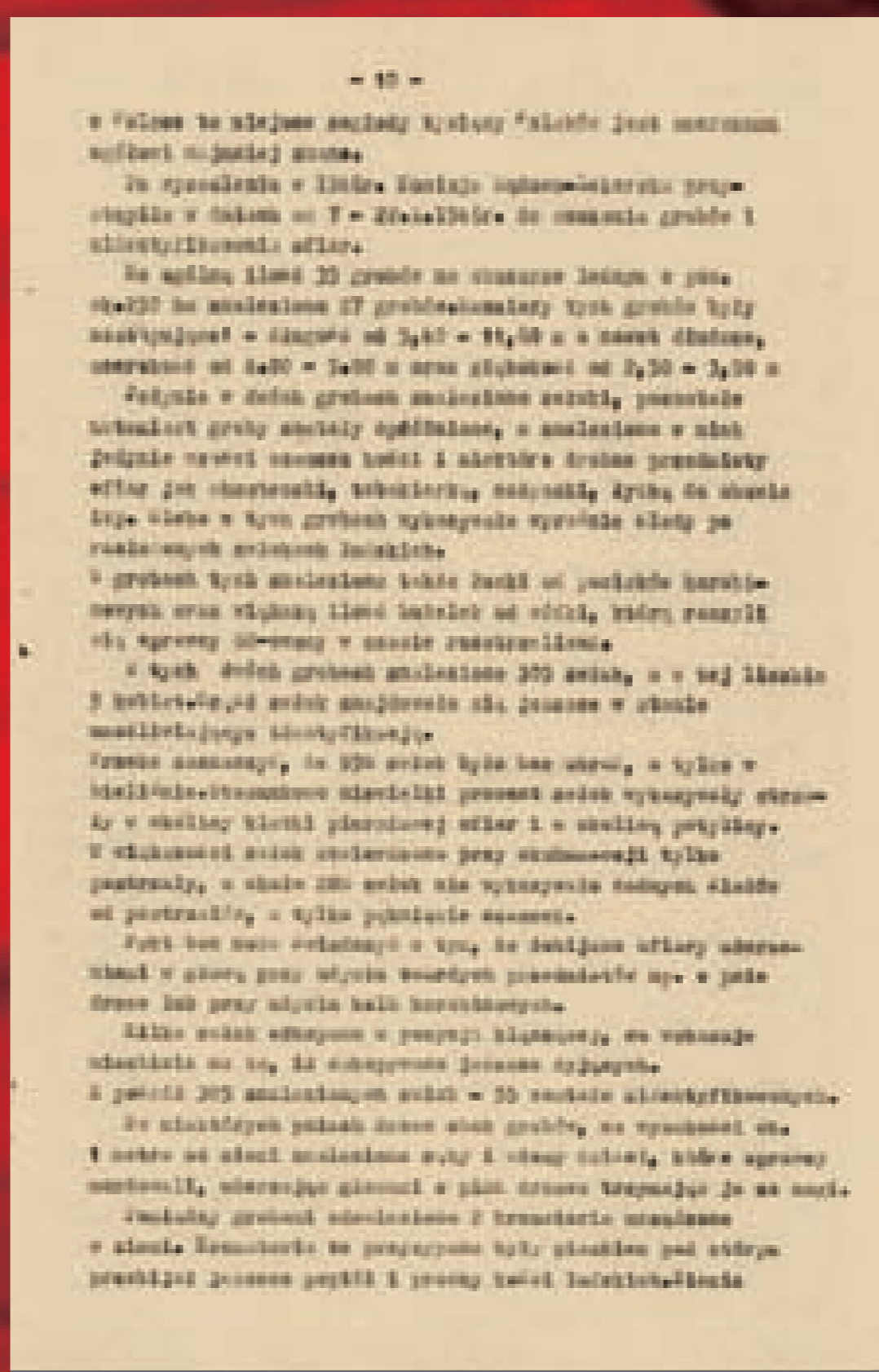
Ekshumacja, 1946 r. (AIPN)

Lista zakładników gdynińskich rozstrzelanych w Lasach Piaśnickich, sporządzona przez Elżbietę Cetkowską i Sąd Grodzki w Gdyni w 1947 r.

Protokół oględzin miejsca zbrodni i ekshumacji, sporządzony przez OKBZN w Gdańsku w 1946 r.

Opis miejsca zbrodni i efektów ekshumacji w Lasach Piaśnickich, sporządzony przez OKBZH w Gdańsku 11 października 1965 r.

Trumny ze zwłokami ofiar, 1946 r. (AIPN)

Ekshumacja, 1946 r. (AIPN)

LASY SZPĘGAWSKIE

Od września 1939 r. do stycznia 1940 r. miejscem masowych egzekucji Polaków z Pomorza (głównie z Kociewia) stały się lasy położone między Starogardem a Tczewem, nieopodal wsi Szpęgawsk.

Aresztowania rozpoczęły się 2 września po zajęciu Starogardu. Codziennie do więzienia starogardzkiego, Baszty Gdańskiej i synagogi, a także obozu w Skórczu trafiało ok. 30–50 osób. O losie zatrzymanych decydował sąd ludowy (Volksgericht) złożony z miejscowych Niemców. Część uwięzionych kierowano do obozów koncentracyjnych, większość jednak zamordowano w pobliskich lasach.

Od 16 września do 18 listopada 1939 r. grupa robocza Polaków pod eskortą SS wykopała około czterdziestu symetrycznie rozmieszczonych grobów. Na miejsce egzekucji więźniów przewożono samochodami ciężarowymi lub pomalowanymi na czarno autobusami w grupach po 25–30 osób. Zabijano najczęściej strzałem w tył głowy lub serią z karabinu maszynowego. Żyjących dobijano uderzeniami kolbą karabinu lub zasypywano w grobie.

Pierwszego mordu dokonano 13 września na dziesięciu Polakach schwytych podczas łapanki w Starogardzie. W następnych egzekucjach rozstrzelano od 31 do 33 księży diecezji chełmińskiej, a także kilku nauczycieli z 68 aresztowanych w całym powiecie. Nasilenie egzekucji przypada na okres od 10 października do 8 listopada 1939 r.

Wśród ofiar znaleźli się pacjenci szpitali psychiatrycznych w Kocborowie i Świeciu oraz kilkoro upośledzonych dzieci ze szpitala w Gniewie.

Zbrodni dokonali członkowie Selbstschutzu, SS Wachsturmbann „Eimann” oraz gestapo.

Działająca po wojnie Komisja Ekshumacyjna odkryła 32 masowe groby, z których każdy mógł pomieścić ok. 250–450 zwłok. Tylko w jednej mogile odkryto ciała, które Niemcy pominęli, zacierając ślady w ramach „akcji 1005”.

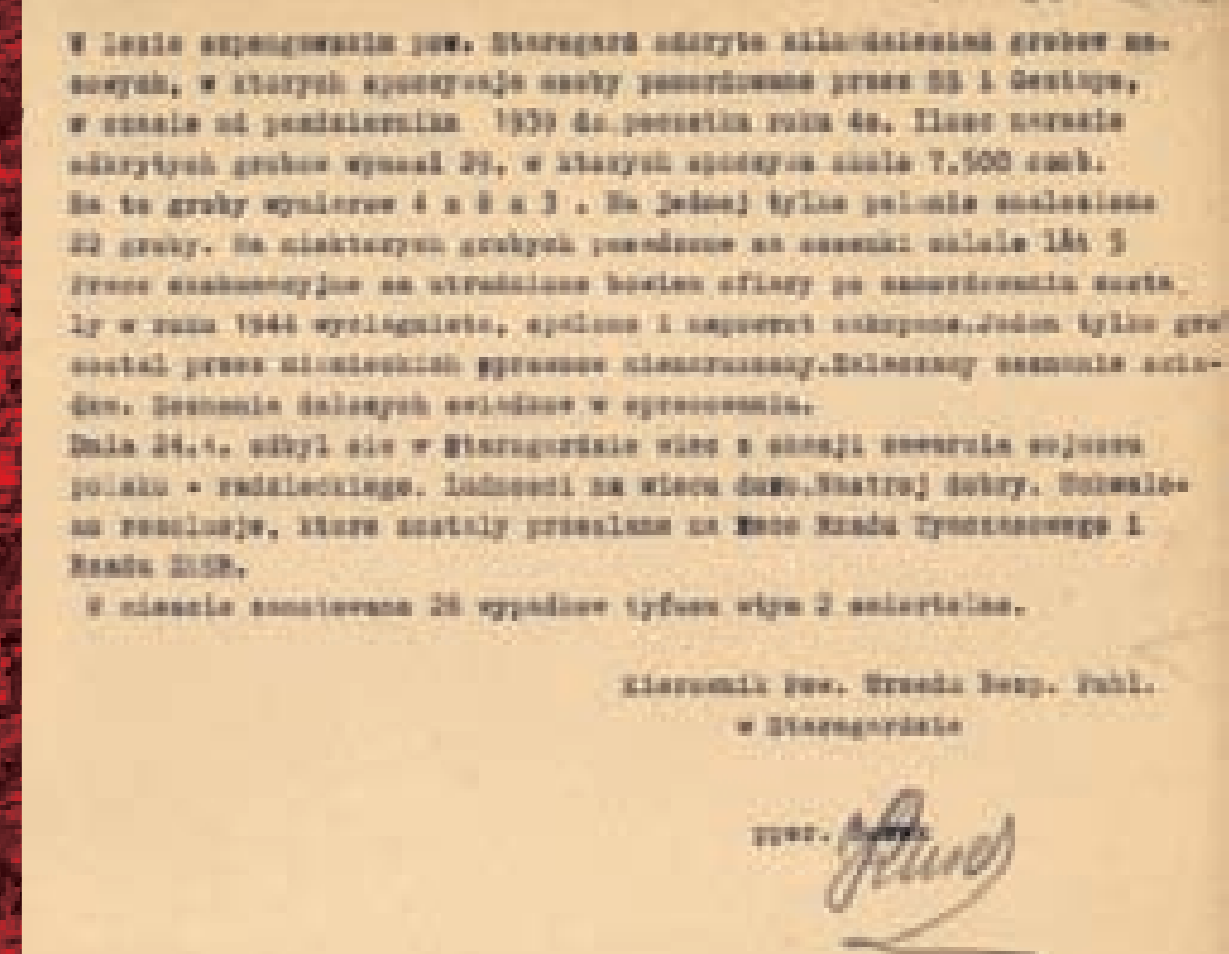
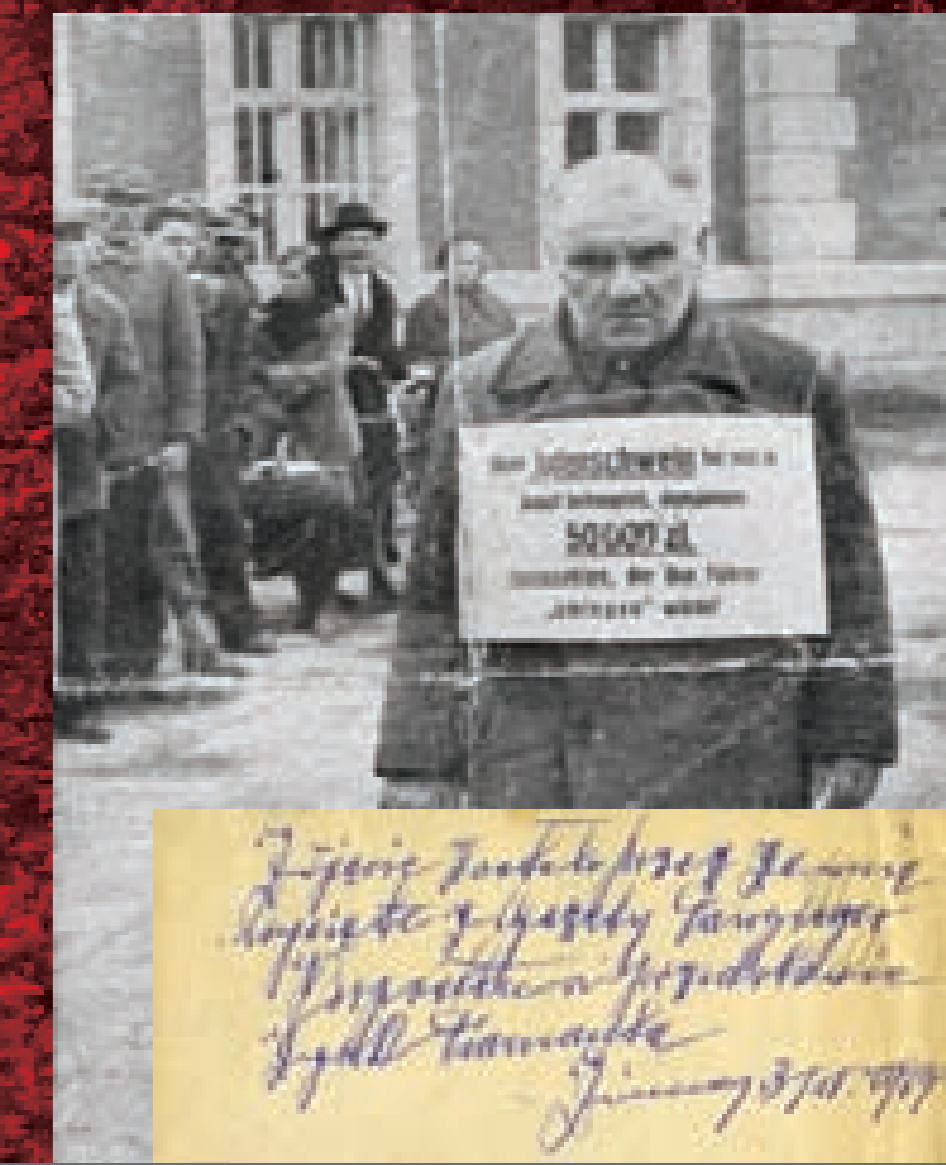
Szacuje się, że w Lasach Szpęgawskich zginęło 5–7 tys. osób.

Dyrektor Oddziału PKO wychodzący z ratusza w Starogardzie z obrazliwym napisem na plecach: „Jestem łajdakiem i zbrodniarzem, obrabowałem kasę”, 1939 r. (OK IPN Gdańsk)

Kupiec narodowości żydowskiej Paweł (Peisach) Diamant na rynku w Starogardzie z tablicą z napisem: „Ta żydowska świnka jeszcze w sierpniu twierdziła, że zapłaci 50 000 złotych temu, kto sprzątnie Führera”, 1939 r. (OK IPN Gdańsk)

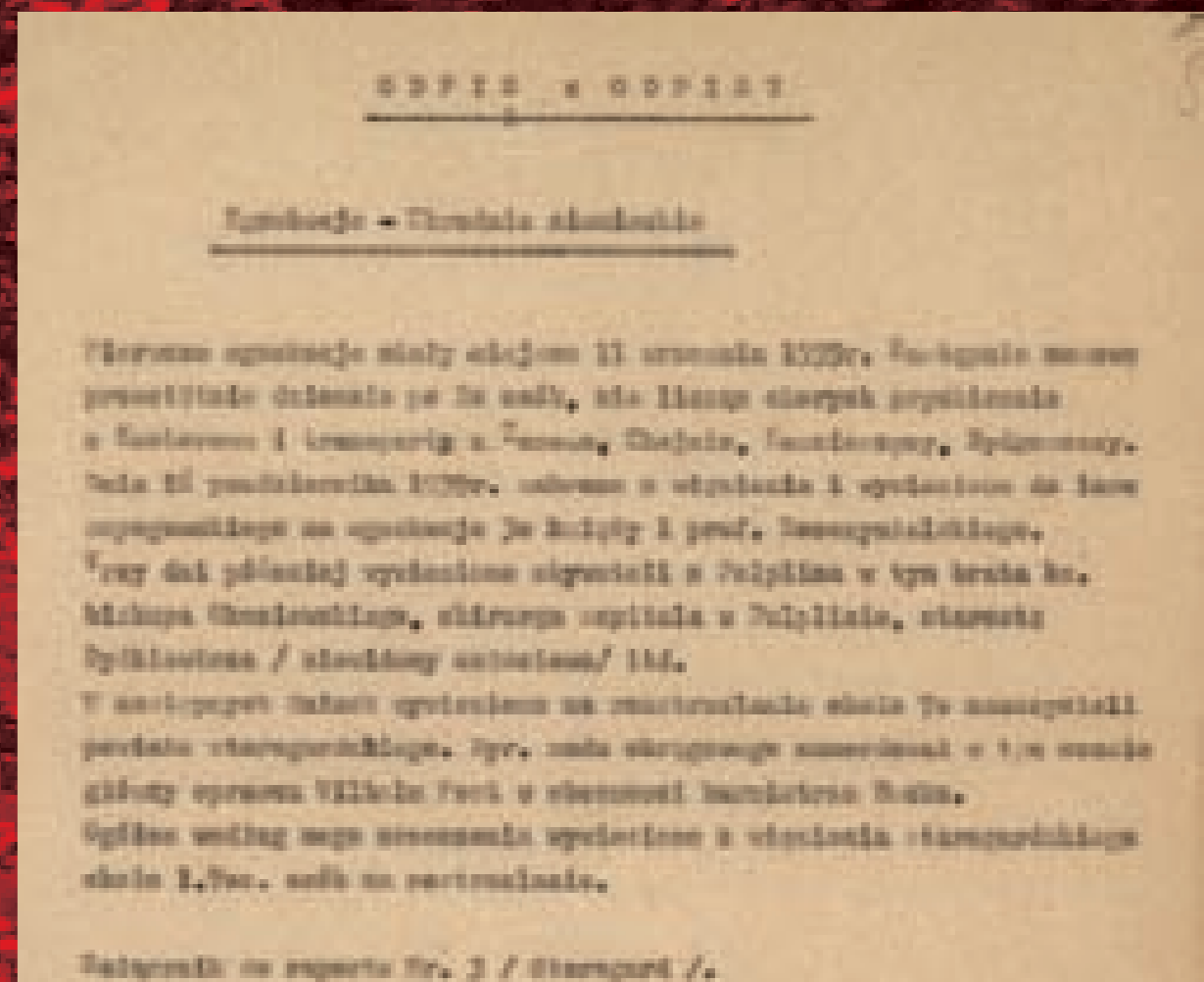

Raport PUBP w Starogardzie z kwietnia 1945 r. z opisem masowych grobów

Niektóre egzekucje w lesie Szpęgawskim. Trzeci z wyżej wymienionych w roku 1938 - "Wielka 10"
Na ten materiał do bazy w Gdyni
Wielkostronażka przez Niemców
Verurteilt. Loosungen byt Moczna
Halen

Miejsce egzekucji (OK IPN Gdańsk)

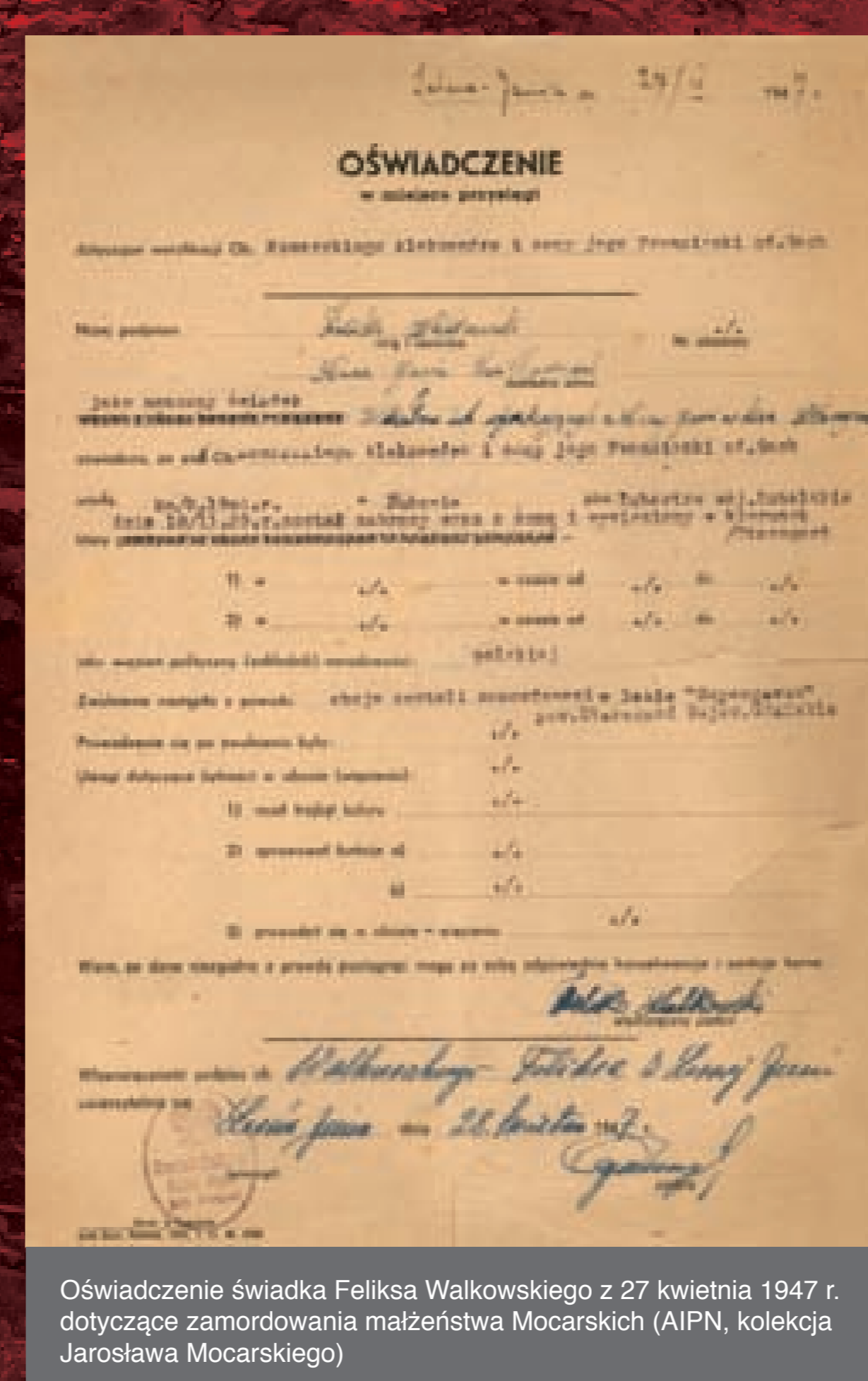
Załącznik do raportu PUBP w Starogardzie z kwietnia 1945 r. z opisem zbrodni popełnionych w Lesie Szpęgawskim

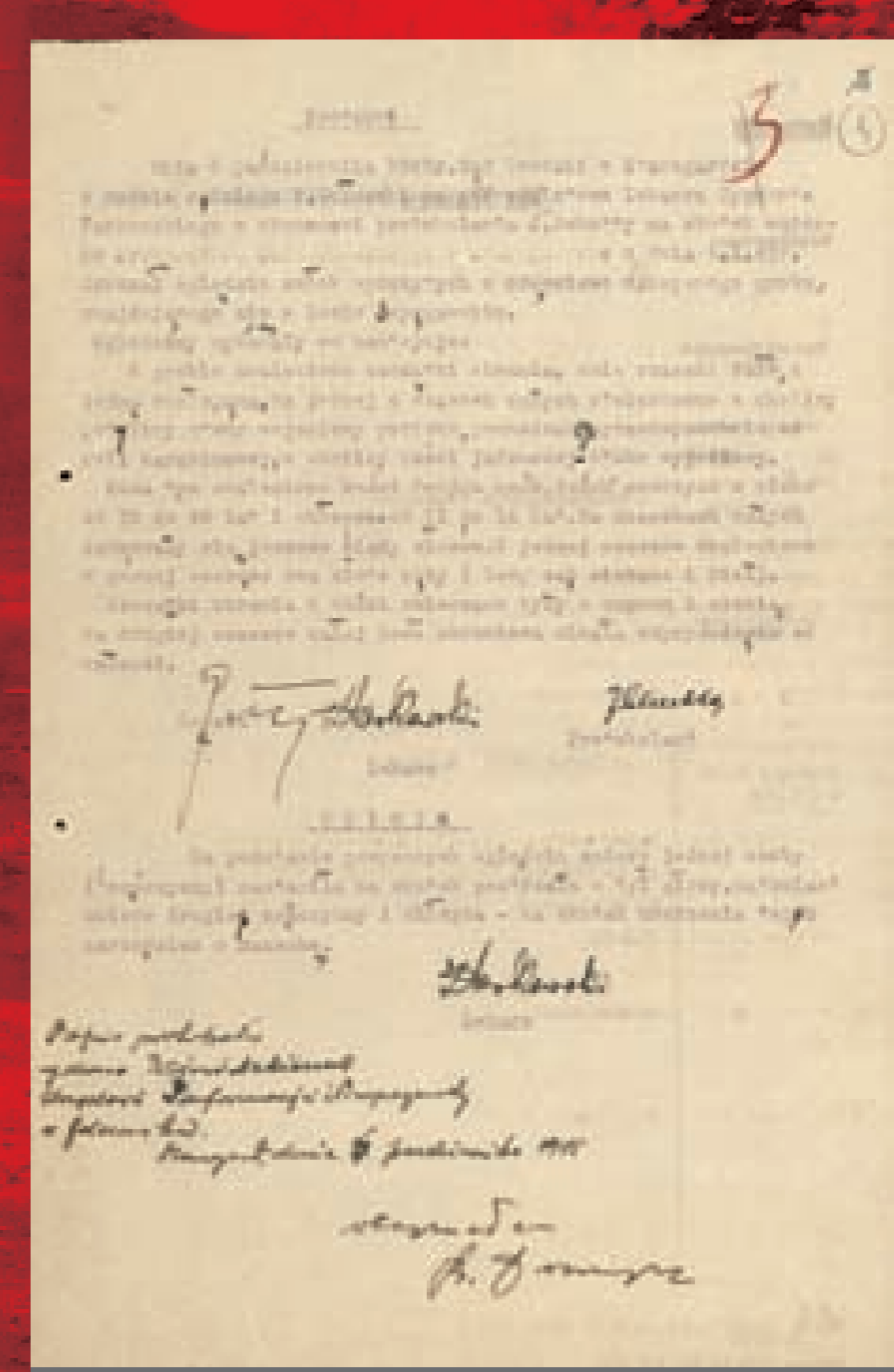
Przedmioty wydobyte w lipcu 2019 r. podczas oględzin miejsca zbrodni w ramach śledztwa Wz 6.2011 prowadzonego przez OKŚZpNP w Gdańsku (OK IPN Gdańsk)

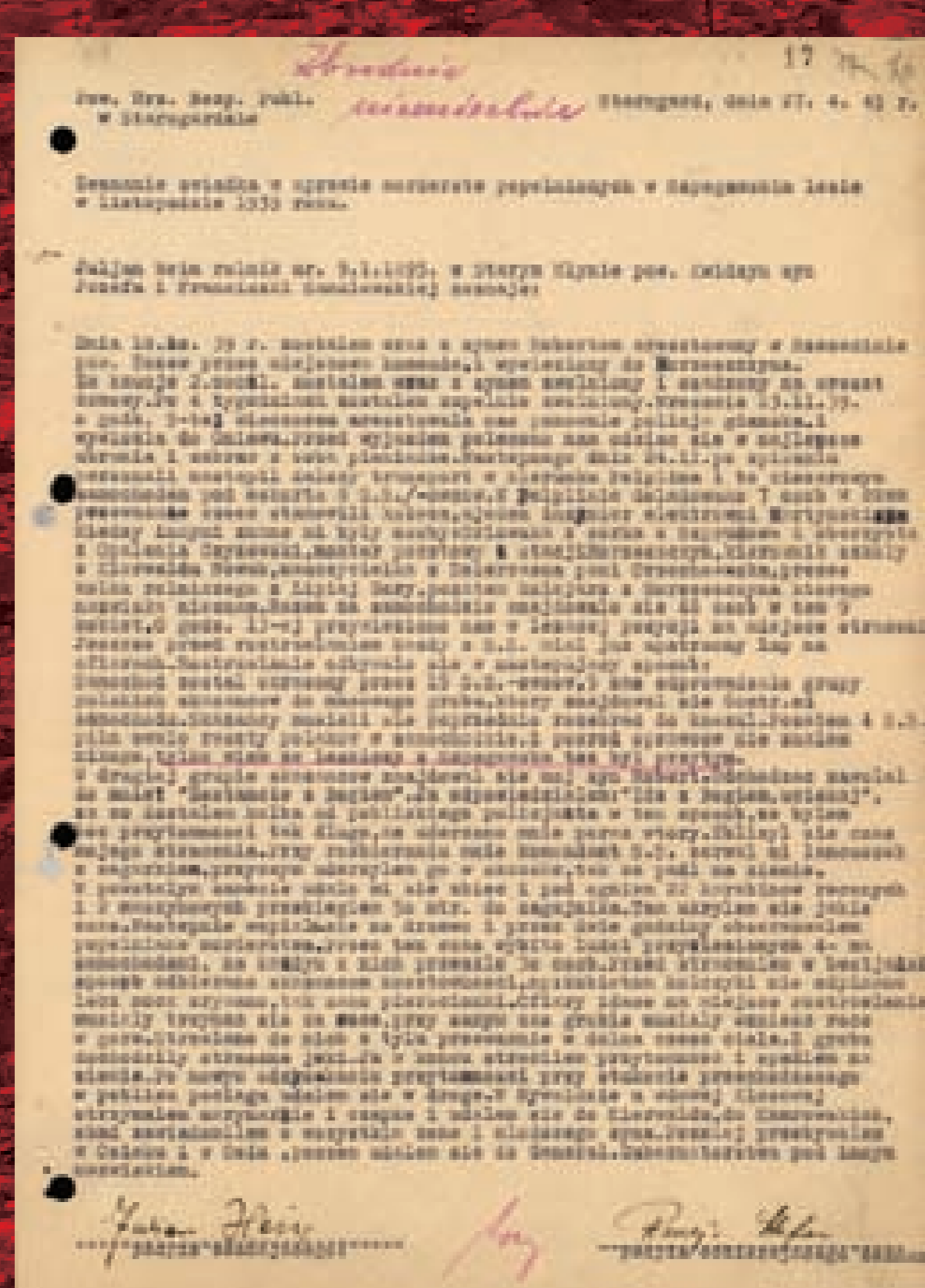
Franciszka i Aleksander Mocarscy z rodziną (AIPN, kolekcja Jarosława Mocarckiego)

Oświadczenie świadka Feliksa Walkowskiego z 27 kwietnia 1947 r. dotyczące zamordowania małżeństwa Mocarskich (AIPN, kolekcja Jarosława Mocarckiego)

Protokół z oględzin wydobytych zwłok, sporządzony przez Sąd Grodzki w Starogardzie 6 października 1945 r.

Zeznanie świadka Juliana Heina z 27 kwietnia 1945 r. w sprawie zbrodni popełnionych w Lesie Szpęgawskim

LASY KARTUSKIE

LASY KOŚCIERSKIE

Zrobiona z ukrycia fotografia szubienicy z powieszonymi w Liniewie Wincentym Gruszką i Bazylim Pstrągiem, 21 kwietnia 1941 r. (AIPN)

Na terenie Kaszub, w okolicach Kartuz i Kościerzyny, odbywały się egzekucje mieszkańców polskich wsi i miasteczek.

W obozie utworzonym w Borowie koło Kartuz internowano ok. 600–700 strażników granicznych, żołnierzy i osoby cywilne. Więźniów wykorzystywano do prac w okolicznych folwarkach. W październiku 1939 r. w pobliżu obozu rozstrzelano około czterdziestu polskich żołnierzy pochodzenia żydowskiego.

Szacuje się, że jesienią 1939 r. w powiecie kartuskim zamordowano 193 osoby, m.in. dwunastu księży (trzech zginęło w obozach koncentracyjnych). Na Wzgórzu Wolności koło Kartuz rozstrzelano pięciu członków Polskiego Związku Zachodniego, w Lasach Kaliskich – 76 osób, a w tzw. Szadym Buku w pobliżu Egiertowa – 47. Groby ofiar znajdują się również w Lasach Hopowskich.

25 maja 1944 r. w Szymbarku, w odwecie za zastrzelenie miejscowego Niemca, byłego strażnika obozu KL Stutthof, zamordowano dziesięciu zakładników, głównie członków Tajnej Organizacji Wojskowej „Gryf Pomorski”.

Największym miejscem kaźni w powiecie kościerskim były okolice Skarszew. Jesienią 1939 r. w miejscowości Nowy Wiec zostało zamordowanych około trzydziestu osób z obozu w Wielkim Klinczu. W Lesie Mestwinowo rozstrzelano około pięćdziesięciu Polaków. Do końca roku wymordowano wszystkich mieszkańców narodowości żydowskiej (ok. 40 osób).

Do zabójstw dochodziło również w obozach pracy w Zdrojach, Dziemianach oraz w okolicach Owśnic, gdzie niewolniczą pracę wykonywali głównie Żydzi. W lasach koło Sarnowych, Nowej Kiszewy i w Będominie znajdują się groby około pięćdziesięciu Węgrów narodowości żydowskiej, zamordowanych w „marszu śmierci” podczas ewakuacji więźniów obozu koncentracyjnego Stutthof w 1945 r.

Według szacunków w powiecie kościerskim w czasie wojny zginęło ok. 3,5 tys. osób.

Odpowiedzialność za eksterminację ludności polskiej na terenie powiatów: starogardzkiego, kościerskiego, kartuskiego i morskiego, a także Gdyni ponoszą:

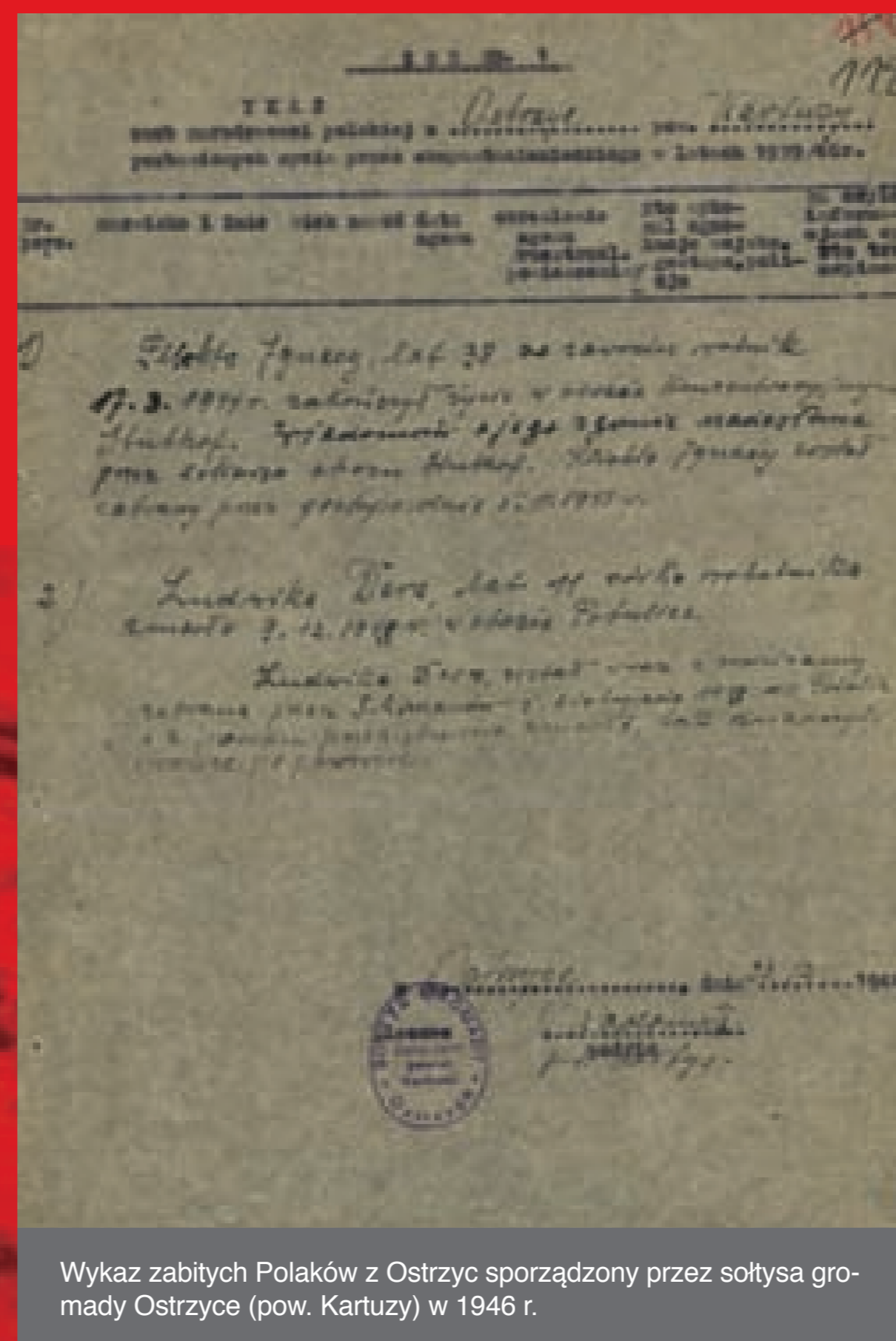
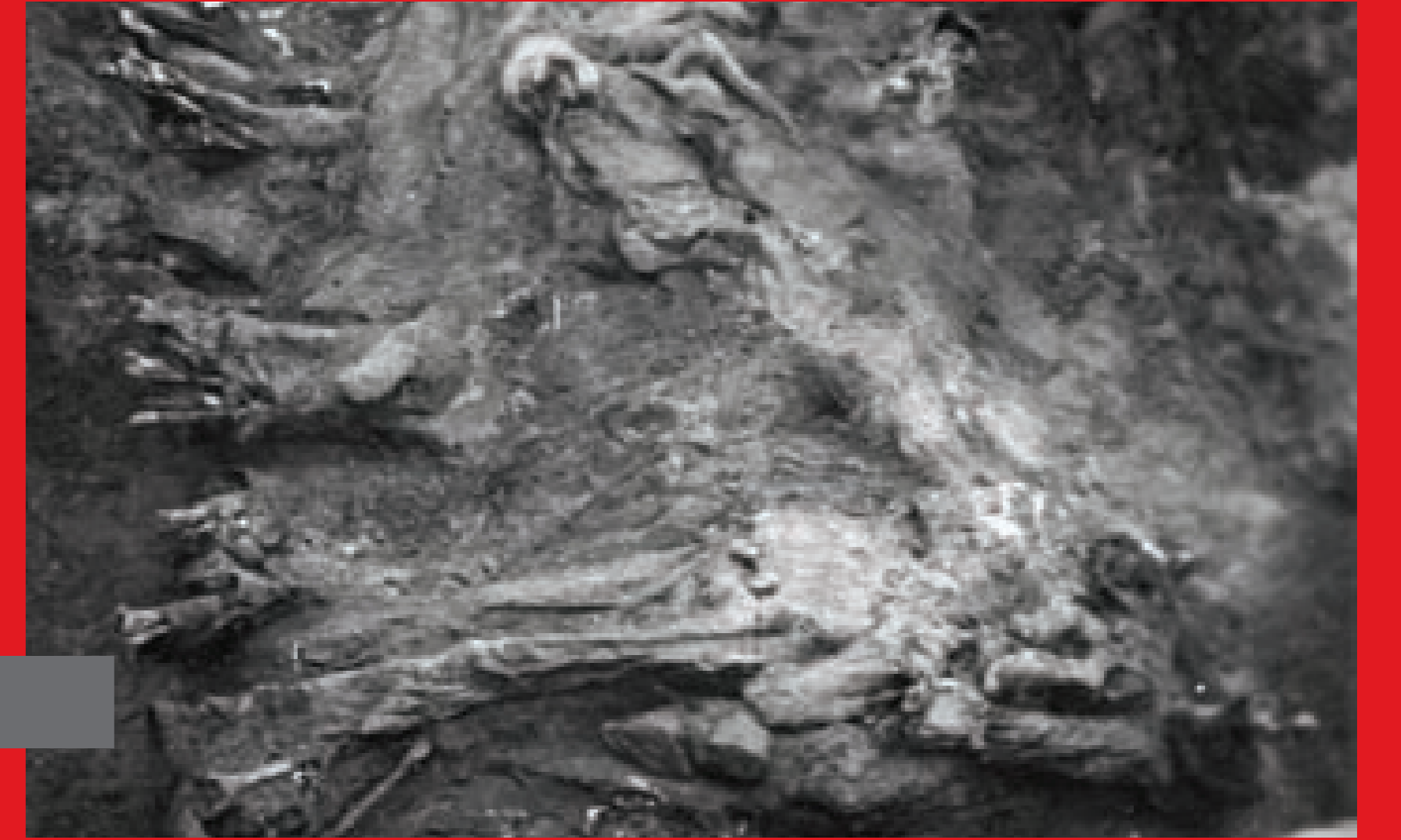
SS-Wachsturmbann „Eimann” – specjalna jednostka SS powołana 3 lipca 1939 r. przez Senat WMG

Einsatzkommando 16 – oddział operacyjny utworzony 14 września 1939 r. z członków gdańskiej policji

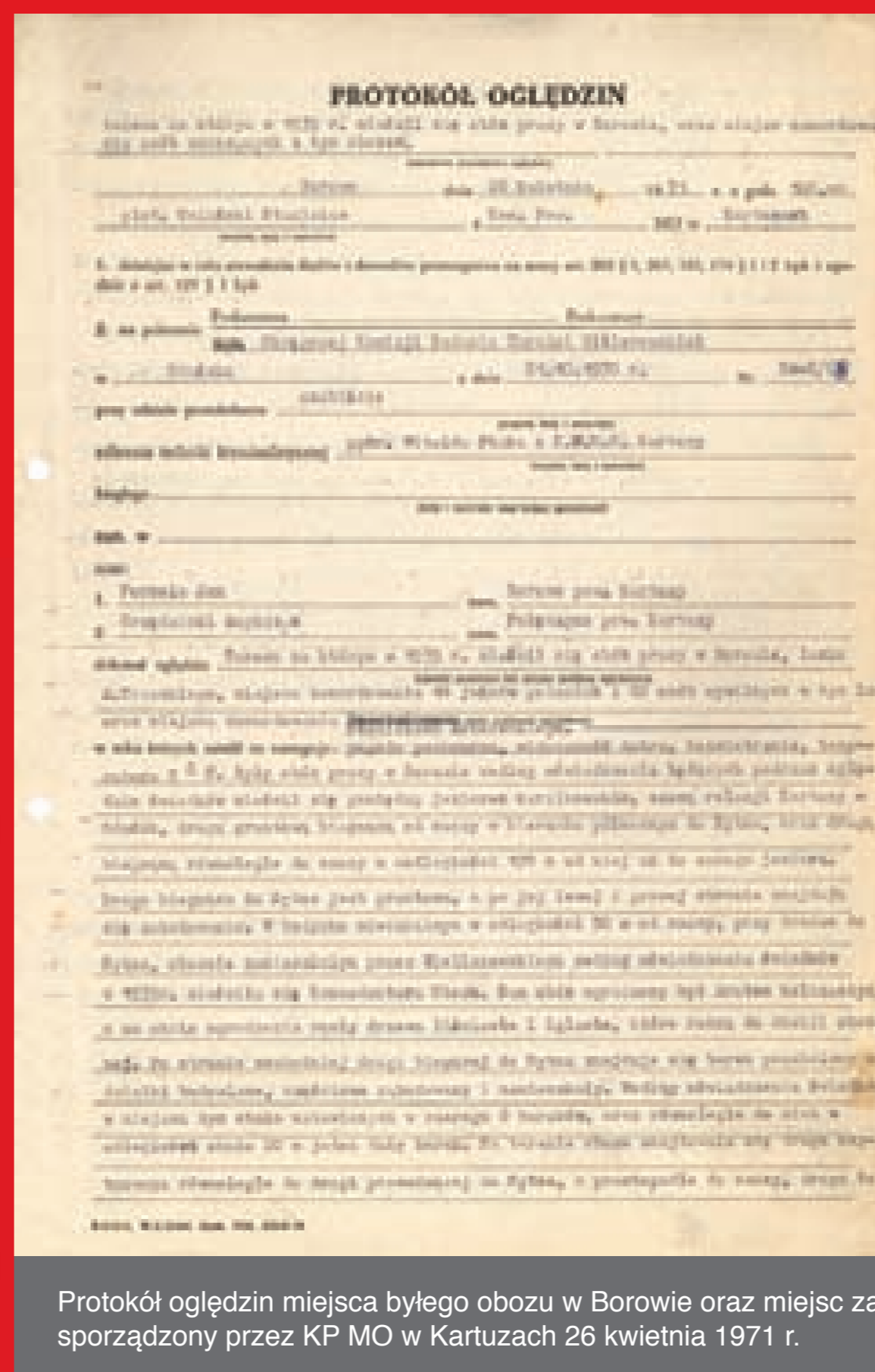
Volksdeutscher Selbstschutz – oddziały paramilitarne samoobrony mniejszości niemieckiej, złożone z mężczyzn w wieku 17–45 lat

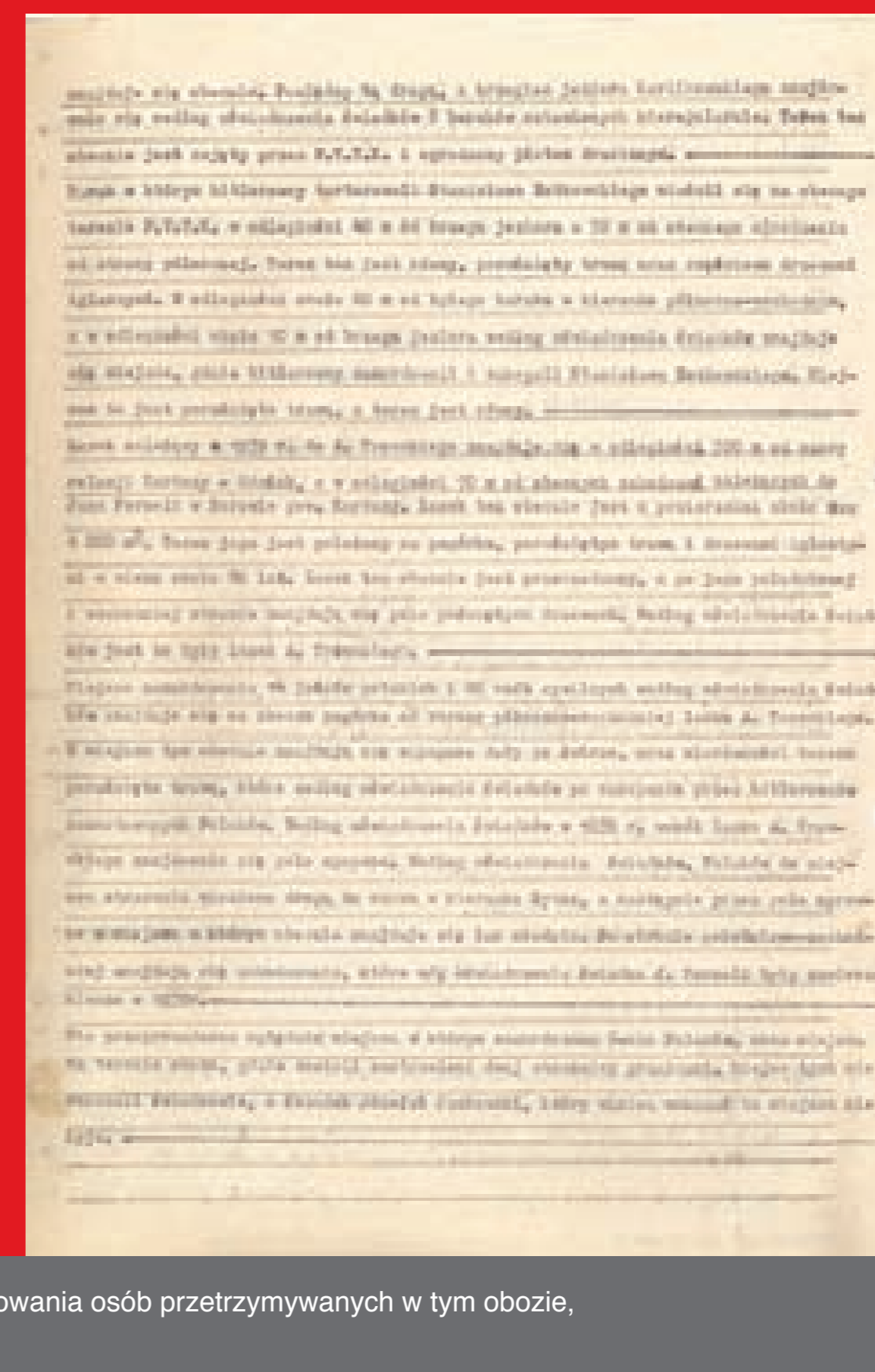
Ekshumacja w Kościerzynie, 15 czerwca 1945 r. (AIPN)

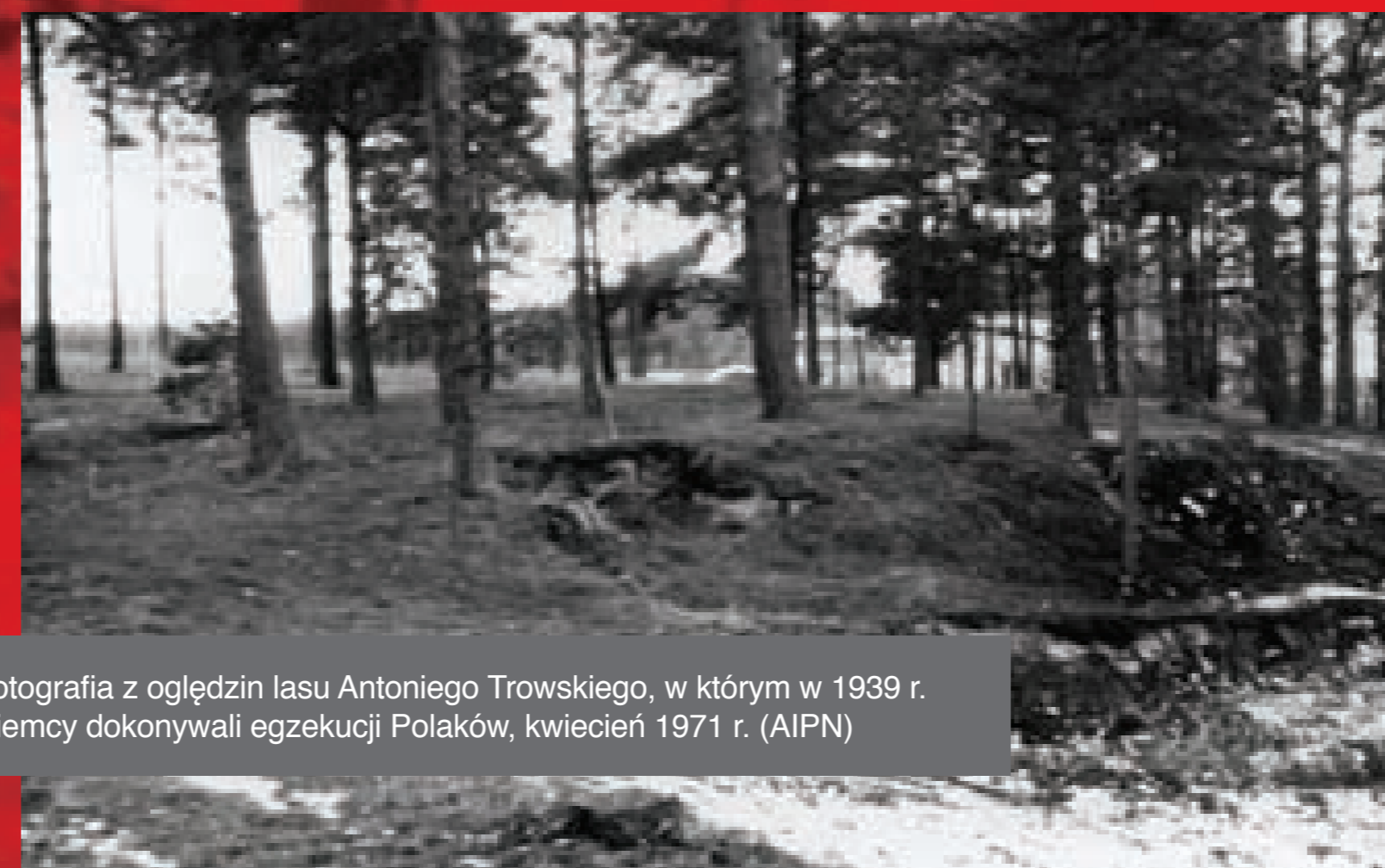
Wykaz zabitych Polaków z Ostrzyca sporządzony przez sołtysa gromady Ostrzyca (pow. Kartuzy) w 1946 r.

Protokół oględzin miejsca byłego obozu w Borowie oraz miejsc zamordowania osób przetrzymywanych w tym obozie, sporządzony przez KP MO w Kartuzach 26 kwietnia 1971 r.

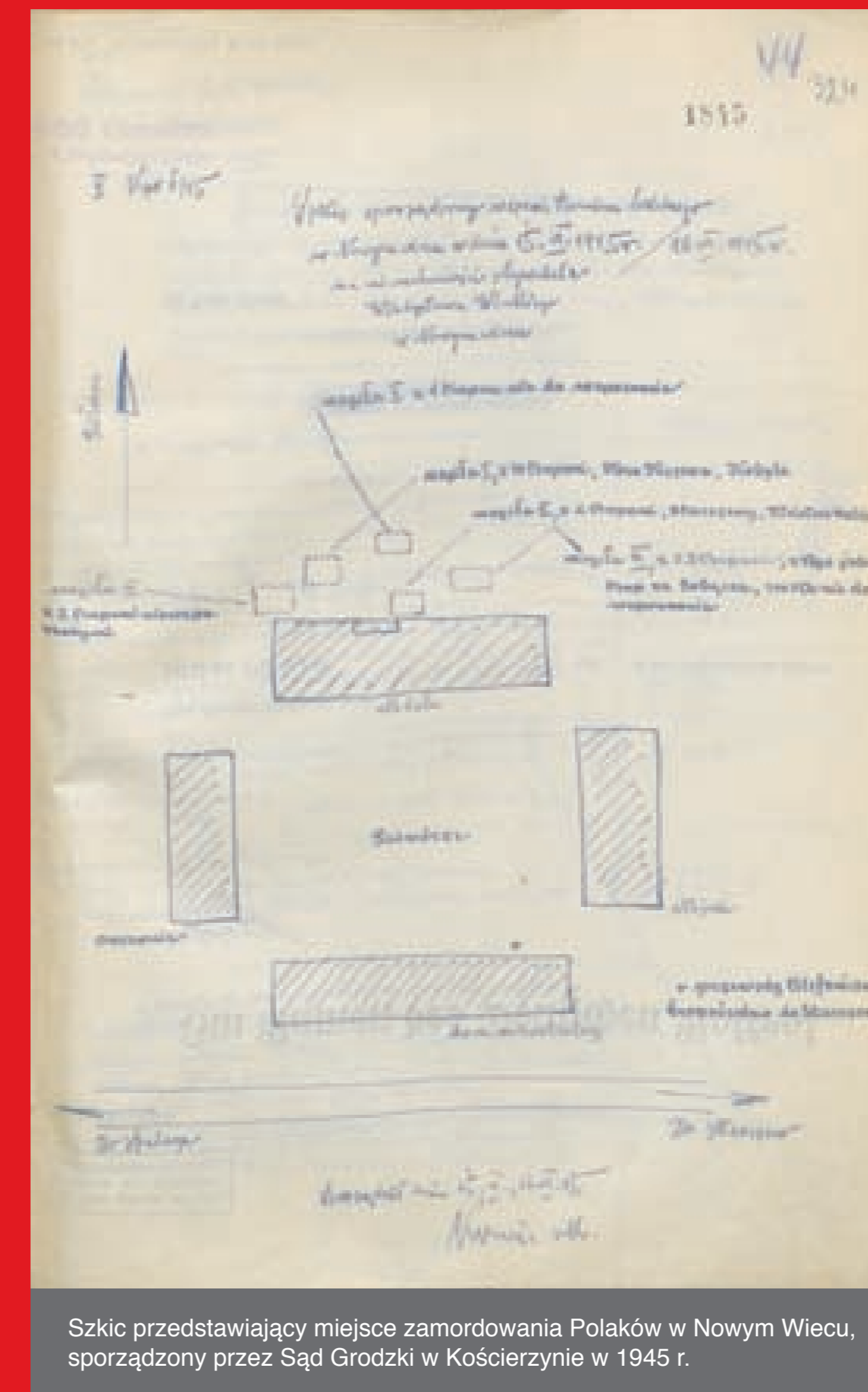
Wniosek Cecyli Gackowskiej do Sądu Grodzkiego w Kościerzynie z 15 marca 1946 r. o wystawienie aktu zgonu Stanisława Gackowskiego

Fotografia z oględzin lasu Antoniego Trowskiego, w którym w 1939 r. Niemcy dokonywali egzekucji Polaków, kwiecień 1971 r. (AIPN)

Zwłoki Piotra Szturmowskiego i Józefa Komolskiego zamordowanych przez Niemców 12 września 1939 r. we wsi Kobyle (AIPN)

Szkic przedstawiający miejsce zamordowania Polaków w Nowym Wiecu, sporządzony przez Sąd Grodzki w Kościerzynie w 1945 r.

Zestawienie ilościowe zabitych osób narodowości polskiej w powiatu kościerskim, sporządzone przez Starostwo Powiatowe w Kościerzynie w 1947 r.